

ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΑΞΙΩΜΑΤΑ

ΤΗΣ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ*

Υπό ΑΛΕΞ. Β. ΚΟΚΚΑΛΗ

π. Έπ. Καθηγητοῦ τῆς Πολιτικῆς Οικονομίας
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Κύριε Πρόεδρε, κ. κ. Καθηγηταί, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Θεωρῶ τιμὴν μου, διότι μοῦ παρέχεται ἡ εὐκαιρία νὰ ὁμιλήσω πρὸ ἐνὸς μικροῦ μὲν ἀλλ' ἐκλεκτοῦ ἐπιστημονικοῦ κοινοῦ καὶ θὰ χαρῶ τὰ μέγιστα νὰ κρίνετε τὰς ἀναπτύξεις μου μὲ τὸ αὐστηρὸν ἀλλ' ἀντικειμενικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διακρίνει τὸν ἐκ πεποιθήσεως ἐπιστήμονα. Πρατοῦ εἰσέλθω εἰς τὸ θέμα τῆς σημερινῆς μου ἀνακοινώσεως, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶχον τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς Ἑταιρείας, διότι τοιοῦτοτρόπως δυνάμεθα ὄχι μόνον ν' ἀνταλλάσσωμεν τὰς γνώμας μας καὶ νὰ συντελῶμεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ ἐκπροσωπῶμεν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναπτύσσωμεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀλληλεγγύης, τὸ ὁποῖον εἶναι σημαντικώτατον διὰ τὴν Πατρίδα μας καὶ ἀπαραίτητον διὰ κάθε πρόοδον.

Περισσότερον πάσης ἄλλης χώρας ἔχει ἀνάγκην ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀντικειμενικότητος ἡ Πατρίς μας.

Ἐὰν ρίψῃ τις ἀπλοῦν βλέμμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος θὰ διαπιστώσῃ, ὅτι, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες ὡς ἄτομα εἶναι μὲ σημαντικὰς ἱκανότητας προικισμένοι καὶ παρουσιάζουν μεγάλην δραστηριότητα, ὡς σύνολον δυστυχῶς ἐκμηδενίζονται αἱ δυνάμεις των, πλείσται δὲ τούτων μεταβάλλονται μάλιστα εἰς ἀρνητικὰς ἀξίας, διότι κυριαρχεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἀλληλεξοντώσεως ἀντὶ τῆς ἀλληλεγγύης.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος τῆς ἀλληλεγγύης εἶναι διὰ κάθε πεπολιτισμένην, ἀνωτέραν κοινωνίαν σημαντικώτερα ἀκόμη καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου διὰ δύο κυρίως λόγους :

Π ρ ω τ ο ν . Δὲν δύναται νὰ νοηθῇ πολιτισμένος ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις ἀποδίδει εἰς τὸ πῶς νὰ προξενῇ κακὸν εἰς τοὺς συνανθρώπους του, καλλιεργῶν οὕτω τὸ πνεῦμα τῆς ἀσυνδοσίας καὶ τῆς τυραννίας. Τὸ πνεῦμα τοῦτο δὲν ὀδηγεῖ ἀπλῶς εἰς τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν, ἀλλ' εἰς ἕνα ὑπουλον καὶ ἐξον-

* Ἀνακοινώσις γενομένη τὴν 30.1.1957 εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν Ἑταιρείαν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν».

τωτικὸν ἀγῶνα ὧλων ἐναντίον ὧλων, εἰς μίαν κατάστασιν δηλαδὴ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπικρατοῦν ἀντικειμενικά, κτηγνῶδη ἔνστικτα τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου.

Ὅλοι ἀντιλαμβάνονται, ὅτι τὸ ἀτομικὸν συμφέρον ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ γενικοῦ, περισσότερον ὅμως παντὸς ἄλλου γνωρίζομεν τοῦτο ἡμεῖς οἱ κοινωνικο-οικονομολόγοι. Ἡ Κοινωνικὴ Οἰκονομικὴ μᾶς διδάσκει, ὅτι ἡ σημερινὴ κοινωνικὴ οἰκονομία παριστᾷ ἓνα παγκόσμιον κοινωνικὸν οἰκονομικὸν ὄργανισμὸν, ἐν τῷ ὁποίῳ ὅλαι γενικῶς αἱ πράξεις τῶν ἀτόμων πρέπει νὰ εὐρίσκωνται, εἰ δυνατόν, ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ. Πέραν τούτου πρέπει νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ πλήρης ἐκμετάλλευσις τῶν ἐργατικῶν, τῶν κεφαλαικῶν καὶ τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν καὶ δὴ κατὰ τὸν τελειότερον τρόπον. Πρὸς ἐπίτευξιν ὅμως τοῦ εἰρημένου σκοποῦ ἀπαραίτητος εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος τῆς ἀλληλεγγύης, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ γίνεται τοῦτο συνειδητὸν ὄχι μόνον εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, ἀλλὰ εἰς ὅλα γενικῶς τὰ ἄτομα. Περισσότερον λοιπὸν παντὸς ἄλλου φέρομεν ἡμεῖς οἱ κοινωνικοοικονομολόγοι τὴν εὐθύνην ταύτην.

Εἶναι δὲ χεῖριστον νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι δὲν ὑπάρχει χώρος δι' ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν χώραν ταύτην, δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἀναπτύσσεται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀντὶ τοῦ συναγωνισμοῦ. Χώρος ὑπάρχει δι' ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἐὰν δὲ ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας δὲν ὑπάρχῃ ἀρκετὸς χώρος, ὑπεύθυνοι διὰ τοῦτο εἴμεθα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες.

Δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ πρόγραμμα ὀρθολογικώτερον κατὰ τρόπον ὥστε ὄχι μόνον νὰ ὑπάρξῃ ἐργασία δι' ὅλους, ἀλλὰ καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ἕκαστος σύμφωνα πρὸς τὴν ἱκανότητά του.

Δ ε ὕ τ ε ρ ο ν . Τὸν ἐπιστήμονα πρέπει νὰ τὸν διακρίνῃ ἡ φιλαλήθεια καὶ τὸ θάρρος τῆς γνώμης του, τὰ ὁποῖα καὶ μόνον συμβάλλουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος τῆς ἀντικειμενικότητος. Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένον τὸ πνεῦμα τῆς ἀλληλεγγύης, εἶναι φύσει ἀδύνατον νὰ ὑπερισχύσῃ τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, ὅποτε ἡ ἰδιοτέλεια καὶ ἡ σκοπιμότης κυριαρχοῦν εἰς ὅλα γενικῶς τὰ ἄτομα.

Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, ἐνῷ ὁ ἐπιστήμων πρέπει νὰ διαθέτῃ ὅλον τὸ εἶναί του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινωνίας, καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὀφείλει τὸ Κράτος νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ συνθήκας καταλλήλους πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὕψηλόν του καθήκοντος. Ὁ ἐπιστήμων, ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τοῦ χαρακτήρος του, δὲν δύναται, οὔτε πρέπει νὰ κατέρχεται εἰς τὸ χαμηλὸν ἐκεῖνο ἐπίπεδον τοῦ ἀτομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τοῦ ἀγῶνος δηλαδὴ τῆς κυριαρχίας τῶν ἀτόμων, διότι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον κατὰ κανόνα μόνον οἱ ἐπιτήδειοι ἐπιπλέουν. Δύο λοιπὸν βασικοὺς σκοποὺς δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ ἡ Ἐταιρεία μας, οἱ ὅποιοι εἶναι στενῶς συνδεδεμένοι μεταξύ των :

- α) Νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀντικειμενικότητος, καὶ
- β) Νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν πρόδον τῆς ἐπιστήμης μας κατὰ τρόπον ὥστε ἡ

Ἑλληνική Ἐπιστήμη νὰ μὴ παραμείνῃ ἑτερόφωτος, ἀλλὰ νὰ συντελέσῃ καὶ αὕτη, κατὰ δύναμιν, εἰς τὴν πρόοδον τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης.

Ἐὰν ἡ Ἑταιρεία μας συμβάλῃ εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν δύο εἰρημίων σκοπῶν, τότε ἀσφαλῶς θὰ προσφέρῃ τὰς μεγίστας δυνατὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ γενικῶς εἰς τὴν παγκόσμιον ἐπιστημονικὴν πρόοδον. Δὲν εἶναι δὲ νοητὸν διατί ἡ Ἑλληνικὴ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη πρέπει νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν μεταφύτευσιν ξένων θεωριῶν εἰς τὴν χώραν μας, συντελοῦσα οὕτω εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς πνεύματος κατωτερότητος, καὶ νὰ μὴ προχωρήσῃ εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ξένων θεωριῶν καὶ κυρίως εἰς τὴν δημιουργικὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοπεποιθήσεως, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες δὲν ὑστεροῦν πνευματικῶς ἔναντι τῶν ἄλλων λαῶν, οὐδὲ ἀπαιτοῦνται τεχνικὰ ἢ ἄλλα μέσα, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ διαθέσῃ ἡ χώρα μας. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, ἐὰν ἡ ὁμιλία μου αὕτη συμβάλῃ κάπως εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ εἰρημένου σκοποῦ, ἢ τοῦλάχιστον διεγείρῃ τὸ πνεῦμα πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν, τοῦτο θὰ ὀφείλεται κυρίως εἰς τοὺς ἰδρυτὰς τῆς Ἑταιρείας ταύτης, ἡ ὁποία ἀποδίδει εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν εἰρημένων σκοπῶν.

Τὸ θέμα τῆς σημερινῆς μου ἀνακωνώσεως ἀναφέρεται εἰς τὰ θεμελιώδη αξιώματα τῆς θεωρίας τῆς Ἑργασίας.

1

Ἐξετάζων τις βαθύτερα τὰς οἰκονομικὰς θεωρίας θὰ διακρίνῃ, ὅτι ὑπάρχει εἰς διχασμός, ὅστις ἀνάγεται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν θεμελίωσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ὁ διχασμός οὗτος εἶναι βαθύς, ἡ δὲ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ τὸν παρίδῃ. Δὲν ὀφείλεται εἰς μίαν νέαν στροφὴν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ ἐπιστήμη μας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀλλὰ παρατηρεῖται ἤδη κατὰ τὰ πρῶτα αὐτῆς βήματα. Οὕτω ὁ μὲν Adam Smith ἀναγνωρίζει δύο πρωτογενεῖς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας καὶ γενικώτερον τῆς οἰκονομίας : τὴν ἔργασίαν καὶ τὴν φύσιν, ὁ δὲ Ricardo, ἐξ ἴσου διαπρεπὴς κλασσικὸς οἰκονομολόγος, ἀναγνωρίζει μόνον τὴν ἐργασίαν ὡς πρωτογενῆ οἰκονομικὸν παράγοντα, τὴν δὲ φύσιν τὴν κατατάσσει εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς οἰκονομίας.

Ἐὰν ἡ πρώτη ἀφετηρία τῆς ἐπιστήμης μας εἶναι ὀρθή, τότε ὅλα γενικῶς τὰ φαινόμενα καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιον προκύπτουν ἐκ τῆς συμπράξεως τῆς ἐργασίας μετὰ τῆς φύσεως. Ἐὰν ὅμως ἡ φύσις αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἀνήκῃ εἰς τὰς συνθήκας τῆς οἰκονομίας, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Ricardo, τότε ὑπάρχει ἓν καὶ μόνον οἰκονομικὸν μέσον : ἡ Ἑργασία. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ λόγος ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι παρὰ αὕτη αὕτη ἡ διαδικασία τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας.

Πολλοὶ εἶναι οἱ οἰκονομολόγοι, οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦν τὴν ἀποψιν τοῦ

Adam Smith. Ἐξ ἰσου ὅμως πολυάριθμοι εἶναι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν ἀποψιν τοῦ Ricardo. Μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦν τὴν βασικὴν αὐτὴν ἀποψιν τοῦ Ricardo, εὐρίσκεται, κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, καὶ ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας, ὅστις γράφει τὰ ἑξῆς : « Πάντα τὰ ὕλικά ἀγαθὰ ἀπὸ φυσικῆς ἀπόψεως περιέχουν πάντοτε ἐργατικὰς δυνάμεις καὶ ἐδαφικὰς ὕλας, ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως περιέχουν μὲν πάντοτε ἐργατικὰς δυνάμεις, ἐδαφικὰς δὲ μόνον ἐφ' ὅσον τὸ ἔδαφος ἔχει καταστῇ οἰκονομικὸν ἀγαθόν ». Τοιοιουτρόπως καὶ ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας κατατάσσει τὴν φύσιν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἰς τὰς συνθήκας τῆς οἰκονομίας καὶ ἀναγνωρίζει κατὰ βάθος ἕν βασικὸν οἰκονομικὸν μέσον : τὴν Ἔργασίαν. Τὸ ὅτι σήμερον ὑπάρχουν περιπτώσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὰ ἀγαθὰ περιέχουν ἐκτὸς τοῦ παράγοντος τῆς ἐργασίας καὶ τὸν τοῦ ἐδάφους, ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικότητος τοῦ πνεύματος, ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψεν, ὡς θὰ ἀποδειχθῇ κατωτέρω, ἡ οἰκονομικὴ ἀξιοποίησις τοῦ ἐδάφους.

Ἐπειδὴ ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ σοσιαλισταὶ ἀκολουθοῦν τὴν ἀποψιν τοῦ Ricardo, συγγέουν μερικοὶ τὸ ἐν λόγῳ ἐρώτημα μὲ τὸ πρόβλημα τῶν κοινωνικοοικονομικῶν συστημάτων καὶ νομίζουσιν, ὅτι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν ἀποψιν τοῦ Ricardo καταλήγουν μᾶλλον εἰς τὸν σοσιαλισμὸν, ἢ ἢ ὅσοι ἀκολουθοῦν τὴν τοῦ Adam Smith τάσσονται ὑπὲρ τοῦ ἰδιωτικοοικονομικοῦ συστήματος. Ἐν τούτοις ὅμως τὸ ἐν λόγῳ ἐρώτημα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι βασικὸν καὶ οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν ἔχει μὲ τὸ ἐρώτημα : « Ποῖον τῶν κοινωνικοοικονομικῶν συστημάτων εἶναι τὸ καταλληλότερον ; »

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόβλημα εἶναι ὄχι μόνον ἀνεξάρτητον τοῦ προβλήματος τῶν κοινωνικοοικονομικῶν συστημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀνεξάρτητον ἀκόμη ὅλων γενικῶς τῶν τοπικῶν ἢ χρονικῶν προβλημάτων. Δὲν ἀφορᾷ δηλαδὴ τὴν μορφήν, τὸν ὄγκον ἢ τὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τῆς. Ἀφορᾷ ἕν βασικὸν χαρακτηριστικὸν γνωρίσμα τῆς οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον συνοδεύει ταύτην εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ τόπους.

Τὸ κοινωνικοοικονομικὸν λοιπὸν σύστημα καὶ γενικῶς ἡ ὀργάνωσις τῆς οἰκονομίας ὑπόκειται εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνεπῶς ποικίλλει κατὰ τόπον καὶ χρόνον. Ἀντιθέτως ὅτι ἀφορᾷ αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τῆς οἰκονομίας παριστᾷ καὶ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνεξάρτητον τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνεπῶς δὲν δύναται ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐπιφέρῃ ἐπ' αὐτοῦ οὐδεμίαν ἀπολύτως μεταβολήν. Εἴτε λοιπὸν τὸ θέλομεν, εἴτε μὴ, ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀλλάξῃ εἰς τὴν βασικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν. Ἐὰν ἡ φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀνήκῃ ὄντως εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνεπῶς καὶ τῆς οἰκονομίας, τοῦτο οὐδέποτε δύναται νὰ μεταβάλλῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, διότι δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότης νὰ μεταβληθῇ τὸ γεγονός τοῦτο.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ ἄνθρωπος διέθετε, διαθέτει καὶ θὰ διαθέτῃ εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ τόπους: τὴν ἐργατικὴν τοῦ ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν στρέφει πρὸς τὴν φύσιν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ ταύτης ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας ὑνάμεις πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του.

Ἄς διαλευκάνωμεν λοιπὸν τὸ βασικὸν τοῦτο ἐρώτημα. Ἄς ἐξετάσωμεν, ἐὰν ἡ φύσις ὡς τοιαύτῃ ἀποτελῇ πράγματι τὰς προϋποθέσεις καὶ τὰς συνθήκας τῆς οἰκονομίας, ὁπότε ὁλόκληρος ἡ διαδικασία δὲν εἶναι παρὰ αὐτῇ αὐτῇ ἡ διαδικασία τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας· ἐὰν ἀντιθέτως ὁ ἄνθρωπος διαθέτῃ δύο βασικὰ οἰκονομικὰ μέσα τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν φύσιν, τότε ὅλα γενικῶς τὰ φαινόμενα προκύπτουν ἐκ τῆς συμπράξεως τῶν δύο βασικῶν τούτων συντελεστῶν τῆς οἰκονομίας.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ εἰρημένου σκοποῦ ἀπαραίτητον εἶναι νὰ διασαφηνίσωμεν τὴν διαφορὰν, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ οἰκονομικοῦ μέσου καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας.

Ἀμφότερα, τὸσον τὸ οἰκονομικὸν μέσον ὅσον καὶ αἱ συνθήκαι τῆς οἰκονομίας, εἶναι τελείως ἀπαραίτητα δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν τῆς οἰκονομίας καὶ γενικῶς τοῦ ἀνθρώπου. Παρὰ ταῦτα ὅμως ὑπάρχει ριζικὴ διαφορά μεταξὺ τοῦ οἰκονομικοῦ μέσου καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας. Τοῦτο δὲ διὰ τὸν ἐξῆς λόγον:

Εἰς τὰς συνθήκας τῆς οἰκονομίας καὶ γενικῶς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὑποτεταγμένος ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ τὸ οἰκονομικὸν μέσον εἶναι ὑποτεταγμένον εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος διαθέτει μόνον οἰκονομικὰ μέσα, τὰ ὅποια ἀναγκαστικῶς πλεόν τὰ στρέφει πρὸς τὰς συνθήκας, πρὸς τὸ φυσικόν του περιβάλλον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ τούτου ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα ἀγαθὰ, πρωτίστως δὲ ἐξωτερικὴν φυσικὴν ἐνέργειαν καὶ νὰ τὴν ὑποτάξῃ εἰς τὴν θέλησιν του. Ἄρα ἡ μὲν φύσις παριστᾷ κατὰ τὸ παθητικὸν καὶ τὸ ἀμετάβλητον, ἡ δὲ ἐργασία ἀποτελεῖ τὸ ἐνεργητικὸν ἐκεῖνο στοιχεῖον τῆς οἰκονομίας, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἐκδηλώνει ὁλόκληρον τὴν θέλησιν του.

Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος διέθετεν ἐκτὸς τῆς ἐργατικῆς τοῦ ἐνεργείας καὶ ὅλας γενικῶς τὰς δυνάμεις, τῆς φύσεως, τότε θὰ ἦτο βεβαίως ὑπερφυσικὸν ὄν, πρᾶγμα ὅπερ ἀνταποκρίνεται μόνον πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ Παντοδυνάμου καὶ Παντογνώστου Θεοῦ.

Θὰ μᾶς ἀντιτείνῃ τις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν διαθέτει βεβαίως, ὅλας γενικῶς τὰς φυσικὰς δυνάμεις, ἀλλ' ἐν μικρόν, ἐλάχιστον τιμῆμα τούτων, ὁπότε κατὰ βάθος ὑπάρχουν δύο οἰκονομικὰ μέσα: ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου

καὶ τὸ ἐλάχιστον τοῦτο τμήμα τῶν φυσικῶν δυνάμεων.

Δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς ὅμως τόσον ὁ ἄνθρωπος, ὅσον καὶ κάθε ἄλλο μὴ ὑπερφυσικὸν ὄν, δὲν διαθέτει τίποτα πέραν τῶν ὀργανικῶν του δυνάμεων, διότι αὐτὰς καὶ μόνον ἐξουσιάζει, αὐτὰς καὶ μόνον διαθέτει πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του. Ὅλοι γενικῶς αἱ φυσικαὶ δυνάμεις, ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ συμπαντος ἀποτελοῦν κατὰ τὸ ἐνιαῖον, τὸ ἀδιάσπαστον καὶ τὸ ἀμετάβλητον, πρὸς τὰς ὁποίας δύνανται μὲν ὁ ἄνθρωπος, καθὼς καὶ κάθε ἄλλο ὄν, νὰ στρέφῃ τὴν ἐργατικὴν του ἐνέργειαν, χωρὶς ὅμως νὰ θύναται νὰ ἀποσπᾷ ἐξ αὐτῶν τι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, ἀφ' ὅ,τι διαθέτει εἰς ἐργατικὴν ἐνέργειαν.

Εὐθύς ἀμέσως θὰ μᾶς ἀντιτάξῃ τις τὸ ἐξῆς ἐπιχείρημα : «Πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν, ἀφοῦ ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι ὁ π ἄ ρ χ ο υ ν ἐ κ φύσεως π λ ε ῖ σ τ α ἰ ὅ σ α ἰ π λ ο υ τ ο π α ρ α γ ω γ ῖ κ α ἰ π η γ α ῖ, ὥς τὸ πετρέλαιον, ὁ ἄνθραξ, ὁ σίδηρος καὶ τόσα ἄλλα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια μᾶς προσφέρει ἡ φύσις καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων μάλιστα δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξῃ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ; ¹.

Εἶναι ὅμως τοῦτο ἀληθές ; Ὑπάρχουν πράγματι ὠρισμένα : φυσικαὶ παραγωγικαὶ πηγαί, ἣ ὑπάρχουν ἄπειροι δυνάμεις τῆς φύσεως ; Ἐὰν πράγματι ὑπάρχουν ὠρισμένα φυσικὰ πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαί, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, τότε πρέπει βεβαίως, νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει κατὰ βάθος καὶ ἓν ἐλάχιστον τμήμα τῶν φυσικῶν δυνάμεων, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ τὸ ἀναγνωρίσωμεν ὡς «φυσικὸν οἰκονομικὸν ἀγαθόν», ὡς «φυσικὸν παραγωγικὸν μέσον», ὅποτε ὑπάρχουν δύο πρωτογενεῖς συντελεσταί : ἡ ἐργασία καὶ τὸ τμήμα τοῦτο τῆς φύσεως.

Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν μετὰ προσοχῆς τὸ ἐρώτημα τοῦτο. Ἀφοῦ δὲν ἡμποροῦμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν πειράματα ὡς ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ Χημεία, αἱ ὁποῖαι καυχῶνται, ὅτι καταλήγουν διὰ τῶν πειραμάτων τούτων εἰς θετικὰ καὶ ἀκλόνητα συμπεράσματα, ἃς ἀκολουθήσωμεν ἄλλην μέθοδον ἐξ ἴσου ὅμως ἀποτελεσματικὴν ὡς τὰ πειράματα τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Ἄς ἀκολουθήσωμεν τὴν ἐννοιολογικὴν μέθοδον καὶ ἃς λάβωμεν ὡς «πειραμὰς»

1. Ὁ διαπρεπὴς Ἀγγλὸς οἰκονομολόγος, καθηγητὴς κ. R. F. Harrod, μαθητὴς τοῦ J. M. Keynes, εἰς ἐπιστολὴν του, ἣν μοι ἀπεύθυνε μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου μου : «Why is the Theory of Labor the only Fundamental and exact Economic Theory», θέτει τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα. Πῶς εἶναι δηλαδή δυνατόν νὰ παρίδωμεν τὰς φυσικὰς πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς, ἵνα οὕτω θεμελιώσωμεν μίαν Γενικὴν Θεωρίαν τῆς Ἐργασίας, σύμφωνα πρὸς τὴν ὁποίαν ὅλα γενικῶς τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ δὲν εἶναι παρὰ προϊόντα τῆς Ἐργασίας. Ἐλπίζω, ὅτι δίδεται εἰς τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ βασικὸν τοῦτο ἐρώτημα.

μας τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ὅλως πρωτόγονόν του κατάστασιν ἔζη ὡς ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα εἰς μίαν, οὕτως εἰπεῖν, κτηνώδη κατάστασιν. Ἐξῆ ἀπὸ ἄγρια φρούτα, ρίζας καὶ τόσα ἄλλα εἶδη, τὰ ὅποια ἦσαν ἔτοιμα ἐκ τῆς φύσεως. Τὸ πετρέλαιον, ὁ ἄνθραξ, ὁ σίδηρος καὶ ὅλα τὰ σημερινὰ ἀγαθὰ τὰ προσφερόμενα, ἃς εἴπωμεν, ἐκ τῆς φύσεως, ὑπάρχον βεβαίως καὶ τότε, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἦσαν τελείως ἀχρηστοῦ ἀντικείμενα διὰ τὸν τότε ἄνθρωπον. Ἀντιθέτως ἦσαν χρήσιμα, ὡς ἐλέχθη, ὠρισμένα ἄγρια χόρτα, ρίζαι, ἄγρια φρούτα, ὡς οἱ καρποὶ τῆς δρυός, τῆς ἀγριαχλαδίας κλπ., τὰ ὅποια ἠδύνατο ὁ ἄνθρωπος νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς ἄμεσον ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του καὶ τὰ ὅποια χρησιμοποιεῖ πολλάκις καὶ σήμερον, ἀλλὰ μόνον ... ὡς τροφήν τῶν χοίρων.

Τί λοιπὸν συμβαίνει ; Διὰ τί αἱ σημεριναὶ πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαὶ ἦσαν ἄχρηστοι διὰ τὸν τότε ἄνθρωπον, ἐνῶ ἦσαν χρήσιμα ἄλλα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ὅμως διὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον εἶναι τελείως ἄχρηστα ἢ ἔστω ἀσήμαντα εἰς τὴν φυσικὴν των ὑπόστασιν ; Μήπως μάλιστα μετὰ παρέλευσιν πολλῶν χιλιετηριδίων θὰ εἶναι διὰ τὸν τότε ἄνθρωπον καὶ πάλιν ἄχρηστος ὁ ἄνθραξ, τὸ πετρέλαιον, ὁ σίδηρος καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς τωρινῆς χρονικῆς περιόδου, ἐνῶ θὰ εἶναι χρησιμώτατα ἄλλα ἀγαθὰ τελείως ἄγνωστα εἰς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον ; Αὐτὸ εἶναι τὸ βασικὸν ἐρώτημα.

Ἐάν εἶναι ἀληθές, ὅτι μετὰ παρέλευσιν πολλῶν χιλιετηριδίων ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἄχρηστοι αἱ σήμερον ναλούμεναι φυσικαὶ πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαί, ἀντιθέτως χρησιμώταται ἄλλαι οὐσίαι, αἱ ὅποιαι εἶναι τελείως ἄγνωστοι καὶ συνεπῶς ἄχρηστοι εἰς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον, τότε τί ἀκριβῶς συμβαίνει ; Ποῖαι εἶναι αἱ «φυσικαὶ πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαί ;» Αἱ ρίζαι καὶ τὰ ἄγρια ἐκεῖνα φρούτα τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου, ὁ ἄνθραξ, τὸ πετρέλαιον καὶ τόσα ἄλλα, ἢ ἐκεῖνα τὰ ὅποια θὰ εἶναι χρήσιμα εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ μέλλοντος ; Ἐδῶ εὐρίσκεται τὸ αἴνιγμα, τὸ ὁποῖον εὐκόλως λύεται διὰ τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας. Ἡ θεωρία τῆς ἐργασίας δίδει τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν : Πάντα ταῦτα κατὰ βᾶθος δὲν εἶναι φυσικαὶ πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαί, ἀλλὰ κατεκτετήσεις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐναντι τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς διαφέρουν κατὰ χρόνον καὶ τόπον συμφῶνως πρὸς τὰς ἐκάστοτε κατεκτετήσεις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐναντι τῆς φύσεως.

Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον εἶναι τὸ πετρέλαιον, ὁ ἄνθραξ, ὁ σίδηρος καὶ τόσα ἄλλα ἀγαθὰ πολῦτιμα διὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον, ἄχρηστα ὅμως τόσον διὰ τὸν πρωτόγονον, ὅσον καὶ διὰ τὸν τοῦ μέλλοντος, ὁπότε νέα τελείως ἄγνωστα διὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον θὰ εἶναι τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος. Ἀρα ὑπάρχει ἀπὸ τὸ ἐν μέρος ἢ φύσις, τὸ σύμπαν, τὸ

ὁποῖον περικλείει ἀπείρους δυνάμεις, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ ἀπὸ τὰ ἄπειρα αὐτὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα κρύπτει ἡ φύσις εἰς τοὺς κόλπους τῆς, μόνον ὅσα ἀνακαλύπτει ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια.

Αὕτῃ εἶναι λοιπὸν ἡ βασικὴ θέσις τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας: Δὲν ὑπάρχουν ὠρισμέναι φυσικαὶ πλουτοπαραγωγικαὶ πηγᾶί, ἀλλὰ ἄπειροι δυνάμεις τῆς φύσεως. Δὲν ὑπάρχει συνεργασία φύσεως καὶ ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως εἰς τὸ φυσικόν του περιβάλλον διὰ τοῦ μοναδικοῦ του μέσου, τὸ ὁποῖον διαθέτει ὁ ἄνθρωπος (ὡς καὶ κάθε ἄλλο ὄν), ἥτοι τῆς ἐργατικῆς τοῦ ἐνέργειας. Ἄρα τὰ ὕλικά προϊόντα, τὰ ὁποῖα διαθέτει καὶ θὰ διαθέτῃ ὁ ἄνθρωπος, δὲν εἶναι παρὰ προϊόντα τῆς ἐργατικῆς του καὶ μόνον ἐνεργείας.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ φύσις δὲν εἶναι οἰκονομικὸν μέσον, ἀλλὰ ἀνήκει εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ κάθε ἄλλου ὄντος, ἡ δὲ διαδικασία τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι παρὰ αὕτῃ αὕτῃ ἡ διαδικασία τῆς ἀνθρωπίνης ἐργατικῆς ἐνεργείας, τότε βεβαίως ἀναγκαστικῶς πλέον καταλήγομεν εἰς τὴν Ἐπιστήμην, εἰς τὴν Θεωρίαν τῆς Ἐργασίας. Εἴτε λοιπὸν τὸ θέλωμεν εἴτε μὴ, τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ἀμετάβλητον.

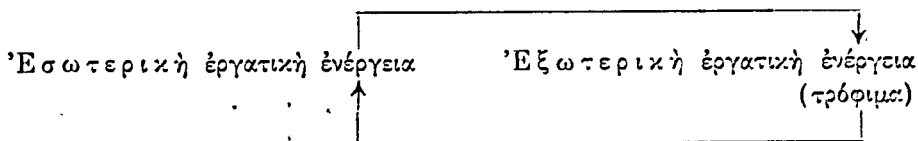
2

Ἄς στρέψωμεν τώρα τὴν προσοχὴν μας εἰς τὴν διὰδικασίαν τῆς ἐργασίας. Πρὸς τοῦτο ἃς λάβωμεν καὶ πάλιν ὡς παράδειγμα τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον.

Ὡς ἐλέχθη, ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν πρωτόγονόν του κατάστασιν οὐδὲν ἀπολύτως διέθετε πέραν τῆς ἐργατικῆς του ἐνεργείας. Εὗρισκετο εἰς μίαν κτηνώδη κατάστασιν ἐξ ὀλοκλήρου αἰχμάλωτος τῆς φύσεως. Ἡ φύσις ἀφῆρει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως ἓν μέρος τῆς ὀργανικῆς του δυνάμεως. Πρὸς πλήρωσιν τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως δημιουργηθέντων κενῶν, πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς δυνάμει φυσιολογικῶν νόμων φθορείσης ἐργατικῆς του ἐνεργείας, ἐστρέφετο οὗτος πρὸς τὴν φύσιν, μετὰ τὸν σκοπὸν νὰ ἀποσπᾷ ἐκ ταύτης ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν καὶ πρὸς ἀύξησιν τῶν ὀργανικῶν του δυνάμεων. Τοιοῦτοτρόπως εὗρισκετο ὁ ἄνθρωπος εἰς μίαν πάλῃν μετὰ τὴν φύσιν: ἡ μὲν φύσις συνεχῶς τοῦ ἐφθείρε τὰς ὀργανικάς του δυνάμεις, ὁ δὲ ἄν-

ὁ ἄνθρωπος προσεπάθει νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ ταύτης ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα ἀγαθὰ. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς φύσεως καὶ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, ἀφ' ὅ,τι διέθετον εἰς ἐργατικὴν ἐνέργειαν, τὰ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀποτελέσματα τοῦ δὲν ἦσαν κατὰ βάθος παρὰ αὐτὴ αὐτὴ ἢ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ὑλοποιήθη εἰσα ἐργατικὴ τοῦ ἐνέργεια.

Κατὰ βάθος ἐπρόκειτο λοιπὸν περὶ μιᾶς μεταφορᾶς ἐνὸς μέρους τῆς ἐργατικῆς τοῦ ἐνεργείας ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ τάνάπαλιν ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὑλοποιεῖτο ἡ ἐργατικὴ τοῦ ἐνέργεια εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὅποτε ἐλάμβανε τὴν μορφήν τοῦ ὕλικου ἀγαθοῦ, ὀρίμου πρὸς ἄμεσον ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του, ἤτοι ἐτοίμης πρὸς μεταφορὰν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον. Εἴχομεν λοιπὸν ἐργασίαν, ἡ ὁποία μετεφέρετο εἰς τρόφιμα, ἤτοι ρίζας, ἄγρια φρούτα, λαχανικὰ κλπ., τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν σειρὰν τῶν ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς ὑπὸ τῆς φύσεως φθαρείσης ἐργατικῆς τοῦ ἐνεργείας. Ἄρα κατὰ βάθος δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς παραγωγῆς, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς τὴν κατανάλωσιν, ἀλλὰ περὶ μιᾶς ἀτελεστήτου κινήσεως τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐργατικὴ αὕτη ἐνέργεια ἐλάμβανε διαφόρους ἐξωτερικὰς μορφὰς συμφώνως πρὸς τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἀπέκτα ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ φυσικοῦ του περιβάλλοντος. Εἴχομεν λοιπὸν τὴν ἐξῆς εἰκόνα :

Προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ ἄνθρωπος διέκρινε τὴν χρησιμότητα τοῦ πυρός, τὴν ὁποίαν χρησιμότητα δὲν ἐγνώριζε κατὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα. Ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῖ τώρα τὸ πῦρ, ἀφ' ἐνὸς μὲν ὡς μέσον ἀμύνης ἐναντι τῶν ἄλλων ζώων, πολλὰ τῶν ὁποίων τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ἀπείρως ἰσχυρότερα αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς θέρμανσίν του. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ πυρός καὶ ἡ κατανόησις τῆς χρησιμότητός του ἀποτελεῖ διὰ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὄντως ἰσχυρότατον βῆμα προόδου, διότι τοῦ ἔδιδε τεραστίαν ὑπεροχὴν ἐναντι τῶν ἄλλων ὄντων τῆς φύσεως. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξυψώνουν τὴν διὰ τοῦ πυρός κτηθεῖσαν νέαν δύναμιν εἰς «Θεὸν ἢ θεὰ» τοιαύτην, τὴν ὁποίαν ἤρπασεν ὁ Προμηθεὺς ἀπὸ τοὺς Θεοὺς καὶ τὴν ἐδώρησεν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Καὶ πράγματι ὀρθῶς διέκριναν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ὅτι τὸ πῦρ ἦτο ἡ ἰσχυρότερα ἀνακάλυψις τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πῦρ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πρῶτα στοιχεῖα

τῆς φύσεως, διὰ τοῦτο ἦτο, εἶναι καὶ θὰ παραμείνῃ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας τῆς υπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου μία ὄντως «ὕπερφυσική, Θεϊκὴ δύναμις». Αἱ πλείσται τῶν ἀνακαλύψεων ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ τὴν «χρησιμοποίησιν» τοῦ βασικοῦ τούτου στοιχείου τῆς φύσεως. Ὅχι μόνον ὁ σίδηρος, ἀλλὰ καὶ τόσα ἄλλα μέταλλα δὲν ἠδύναντο νὰ μεταβληθοῦν εἰς χρήσιμα ἀντικείμενα ἄνευ τοῦ πυρός, ἀλλὰ οὔτε ἡ ἀτμομηχανή, οὔτε ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια, ἐν ὀλίγοις, ὁλόκληρος ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἄνευ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς Θεϊκῆς αὐτῆς δυνάμεως. Τίποτε ἀπολύτως δὲν ὑπάρχει σήμερον, τὸ ὁποῖον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ πυρός.

Σχεδὸν ταυτόχρονως μὲ τὸ πῦρ ἐχρησιμοποίησεν ὁ ἄνθρωπος τὸν λίθον δι' ἀμυντικούς σκοποὺς, καθὼς ἐπίσης ὡς μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐφόνευε διάφορα πτηνὰ καὶ ζῷα. Μεγάλην χρονικὴν περίοδον θὰ διήλθεν ὁ ἄνθρωπος χωρὶς νὰ δύναται νὰ σημειώσῃ νέαν ἀξιόλογον πρόοδον. Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν αἰῶνων καὶ χιλιετηρίδων ἀνακαλύπτει τὸ βέλος, τὸ δόρυ, τὴν σκαπάνην καὶ τὸ ἄροτρον. Τοιοῦτοτρόπως ἀρχίζει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀναπτύσσῃ τὴν κυνήγε-τικὴν οἰκονομίαν, ἵνα ἐκ ταύτης μεταπηδήσῃ εἰς τὸ στάδιον τῆς κτηνοτροφίας καὶ ἀργότερον εἰς τὸ τῆς γεωργίας.

Ἡ ἀνάπτυξις αὕτη τοῦ κεφαλαίου ἦτο ἐκείνη, ἡ ὁποία ἔθραυσε τὸν ἐξωτερικὸν φλοιόν, ὅστις περιέσφιγγε τὴν τότε κλειστὴν οἰκιακὴν οἰκονομικὴν μονάδα καὶ ὠδήγησε ταύτην εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν προϊόντων, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγχωινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὴν κατάνκτησιν τῶν ἀποστάσεων καὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ καταμερισμοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐργασίας. Πάντα ὅμως ταῦτα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς μίαν πλήρη ἀλληλεπίδρασιν, ἔχουν ὡς μοναδικὸν τῶν παράγοντα τὴν παραγωγικότητα τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας. Αὕτη καὶ μόνον ἀνεκάλυψε τὸ πῦρ, αὕτη καὶ μόνον συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ βέλους, τῆς σκαπάνης, τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ζώων, τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συναλλαγῆς, αἵτινες ὅλαι ὁμοῦ ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς νέου κοινωνικοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ, ὅστις ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται πρῶτον ἐντὸς ἐνὸς περιωρισμένου χώρου, ἵνα ὅμως τελικῶς ἐξαπλωθῇ καὶ περιλάβῃ ὁλόκληρον τὴν ὑφήλιον, μεταβάλλουσα τὴν οἰκονομικὴν μονάδα εἰς κύτταρον τοῦ νέου τούτου ὀργανισμοῦ. Οὐδεμία σχεδὸν οἰκονομικὴ μονὰς εἶναι σήμερον ἀνεξάρτητος τῶν ἄλλων. Ὅλοι περισφίγγονται εἰς ἓνα τεράστιον οἰκονομικὸν ὀργανισμόν μὲ τὸν μοναδικὸν ὅμως καὶ πάλιν σκοπὸν τῆς κατακτήσεως ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρων φυσικῶν δυνάμεων καὶ τῆς ὑποτάξεως τούτων εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ τώρα ἡ ἐργατικὴ ἐγέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν τροχίαν. Μεταφέρεται δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἵνα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτου κόσμου ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ σήμερον τίποτε δὲν ὑπάρχει πέραν τῆς διαδικα-

σίας της ἐργατικῆς ἐνεργείας, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξυψώθη ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας καὶ κυρίως τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξηπλώθη αὕτη συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως ἐπὶ τῆς φύσεως, ὑποτάσσουσα ὅλον ἐν περισσοτέρας καὶ ἀνωτέρας δυναμικότητος φυσικὰς δυνάμεις.

Κατὰ βάθος ὅμως ὅλαι αὗται αἱ ὑπὸ τοῦ πνεύματος κατακτηθεῖσαι φυσικαὶ δυνάμεις δὲν εἶναι παρὰ αἱ κατευθύνσεις, τὰ τοῦ νενελ, διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται ἡ σωματικὴ ἐνέργεια, ἕως ὅτου καταλήξῃ εἰς τὰ καλούμενα καταναλωσιμα ἀγαθὰ, ἵνα καὶ πάλιν ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. "Ὅλαι λοιπὸν αὗται αἱ νέαι ἀνακαλύψεις τοῦ πνεύματος δὲν εἶναι παρὰ νέοι ὁρόμοι ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς φύσεως, διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται καὶ συνεχῶς ἐπαυξάνεται ἡ ἐργατικὴ ἐκτελεστικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τελικῶς ἐπανέλθῃ, ἐπηξημένη ὅμως, εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς ἀφειτηρίαν. "Ὅλαι αἱ παραγωγικαὶ αὗται κατευθύνσεις εἶναι λεωφόροι, διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται ἡ σωματικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὴν ἄμεσον καθοδήγησιν τῆς πνευματικῆς τοῦ ἐνεργείας μὲ τὸν τελικὸν σκοπὸν οὗχί τῆς καταναλώσεως, ἀλλὰ τῆς ἐπαυξήσεως. "Ὅσον περισσότερον ἐξαπλοῦται ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια ἐπὶ τῆς φύσεως, τόσον περισσοτέρας μορφὰς λάμβάνει αὕτη, τόσον περισσότερον κατὰ κτᾶ ὁ ἄνθρωπος τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, ἥτις ὠδήγησε μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν διαφορῶν κλιματολογικῶν καὶ ἐδαφικῶν συνθηκῶν καὶ τελικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου, κατάρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ σὺν τῷ χρόνῳ μίαν ὁμάδα ἀτόμων τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀποκτήσεως τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀνγκαιῶν μέσων, ἵνα ἀφοσιωθοῦν τοῦτα ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν. Ἀπελευθερούμενον οὕτω τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς ὕλικας ἀνάγκης ἀναπτύσσεται καὶ ἐκδηλώνεται πλεον συστηματικῶς πρὸς τρεῖς κυρίως κατευθύνσεις : 1) Πρὸς τὴν κατὰκτησιν ὕλικῶν δυνάμεων, ὕλικῶν ἀγαθῶν, 2) πρὸς τὴν κατευθύνσιν τῆς ὁργανώσεως τῆς νέας κοινωνίας καὶ 3) πρὸς τὴν ἀπόκτησιν καθαρῶς ἀφηρημένων γνώσεων, αἵτινες παραμένουν ἀμετάβλητοι εἰς τὴν ἀρχικὴν των μορφήν. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων κατευθύνσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος θὰ ἀσχοληθῶμεν σήμερον μόνον μὲ τὴν πρώτην, ἥτοι μὲ τὴν ἐκδηλώσιν τῆς πνευματικῆς παραγωγικότητος πρὸς κατὰκτησιν ὕλικῶν δυνάμεων.

Διὰ τῆς κατευθύνσεως ταύτης αἱ νέαι παραγωγικώτεροι ἰδέαι, αἵτινες δημιουργοῦνται λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ πνεύματος, λαμβάνουν ὕλικὴν μορφήν. Ἡ ὁλοποίησις τῶν ἰδεῶν τούτων εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον δὲν εἶναι παρὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιον, ἥτοι ἡ ἐξωτερικὴ ὕλικὴ δῶ-

ναμῖς, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη δυνάμει τῶν νέων ἀνακαλύψεων, τῶν ὁλονέν νέων παραγωγικωτέρων κατευθύνσεων, ἃς ἔδιδεν ἐπὶ αἰῶνας καὶ ἐπὶ δεκάδας χιλιοτηρίδων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς τὴν σωματικὴν ἐνέργειαν. Ἐνεκα τούτου τὸ κεφάλαιον δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐξέψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ ἢ ἀποκρυστάλλωσις ταύτης διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς σωματικῆς ἐνεργείας εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

3

Διὰ τὰ συστηματοποιήσωμεν τώρα περισσότερον τὰς περαιτέρω ἀναπτύξεις μας, ὀφείλομεν νὰ ἀπαντήσωμεν προηγουμένως εἰς τὰ ἑξῆς ἐρωτήματα :

1) Πόσοι καὶ ποῖοι συντελεσταὶ τῆς οἰκονομίας ὑπάρχουν ; Μεἱν ἄλλους λόγους : Πόσα εἶδη παραγωγικῶν ἐνεργειῶν ὑπάρχουν, ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρχουν καὶ ποῖα εἶναι ἡ οἰκονομικὴ αὐτῶν λειτουργία ; Ὑπάρχουν ἄπειρα εἶδη παραγωγικῶν ἐνεργειῶν, ἢ εἶναι περιορισμένος ὁ ἀριθμὸς τούτων ;

2) Ποῖος παράγων ἐνέχει τὸ στοιχεῖον τῆς παραγωγικότητος ; Ὑπάρχει κατὰ βάθος εἰς καὶ μόνον παράγων ἐκ τοῦ ὁποῖου πηγάζει ὁλόκληρος ἡ παραγωγικότης, ἢ ὑπάρχουν ἄπειροι βασικοὶ συντελεσταὶ τῆς παραγωγικότητος ;

3) Ποῖα σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς ; Καὶ

4) Τὸ κεφάλαιον περιέχει πλεόνασμα τι εἰς παραγωγικὴν ἐνέργειαν, ἢ περιέχει ἀπλῶς τὸ σύνολον τῆς πρὸς ἀπόκτησίν του κατανάλωθείσης ἐργατικῆς ἐνεργείας ;

Σεῖς, ἀγαπητοὶ κύριοι συνάδελφοι, εἰσθε εἰς θέσιν νὰ ἀντιληφθῇτε τὴν μεγίστην σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ ἀνωτέρω προβλήματα. Χωρὶς δὲ νὰ δοθῇ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα, εἶναι ἀδύνατος ἡ λύσις ὅλων τῶν ἄλλων προβλημάτων.

Ἄς ἐξετάσωμεν κατὰ σειρὰν τὰ προβλήματα ταῦτα :

Πόσοι καὶ ποῖοι συντελεσταὶ τῆς οἰκονομίας ὑπάρχουν ;

Ἄς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν ἐργασίαν. Ἡ ἐργασία δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓν ὁμοιογενὲς στοιχεῖον, ἀλλ' ἀπὸ δύο τελείως διάφορα ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν των. Τὸ ἓν εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια, ἡ ὁποία καθορίζει τί πρέπει, τὸ πῶς καὶ τὸ πότε πρέπει τοῦτο νὰ παραχθῇ, καὶ τὸ ἕτερον εἶναι ἡ σωματικὴ ἐνέργεια, ἡ ὁποία ἐκτελεῖ τυφλῶς ὅ, τι ἐπιτάσσει τὸ πνεῦμα. Ἀρὰ ἡ πρώτη εἶναι κατευθυντηρίου, ἡ δὲ δευτέρα ἐκτε-

λεστικής φύσεως ενέργεια, αί ὁποῖαι μᾶς δίδουν δύο τελείως διαφορετικούς ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν των συντελεστάς τῆς οἰκονομίας : τὸν **Κ α τ ε υ θ υ ν - τ ῆ ρ ι α ν** καὶ τὸν **Ἐ κ τ ε λ ε σ τ ι κ ὸ ν**.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐκτὸς τῆς ἐργασίας ὑπάρχει καὶ τὸ κεφάλαιον, ἤτοι ὁλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ παραγωγικὴ ἐνέργεια, προβάλλει τὸ ἐξῆς ἐρώτημα : «Τὸ κεφάλαιον, ὡς ἐξωτερικὴ ἐνέργεια, παριστᾷ μίαν τρίτην ἐνέργειαν, ἔχουσιν μίαν νέαν λειτουργίαν ἄγνωστον πρὸ τῆς ἐμφανίσεώς του, ἡ παριστᾷ ἐνέργειάν τινα ὁμοίαν πρὸς τὴν ἐργατικὴν ἐκτελεστικὴν ἢ κατευθυντήριον τοιαύτην ;»

Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι τὸ κεφάλαιον, ὡς ἐξωτερικὸν παραγωγικὸν μέσον περιέχει ἐνέργειαν τελείως ξένην πρὸς τὴν τῆς ἐργασίας. Ἐπὶ πλέον ἡ ἐνέργεια αὕτη θὰ πρέπη νὰ ποικίλλῃ συμφώνως πρὸς τοὺς σκοπούς, τοὺς ὁποῖους ἐκπληροῖ ἐν ἑκάστον κεφαλαϊκὸν ἀγαθόν. Τὸ πλοῖον λ. χ., ἡ ὁ σιδηρόδρομος, ἡ τὸ αὐτοκίνητον, ἡ τὸ ἀεροπλάνον θὰ πρέπη νὰ περιέχῃ διαφορετικὴν ἐνέργειαν τῶν μηχανημάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν τῶν μεταφορικῶν τούτων μέσων. Ὅμοίως αἱ κλωστοϋφαντουργικαὶ μηχαναὶ καὶ αἱ μηχαναὶ σιγαρέττων, ὑποδημάτων κλπ. θὰ πρέπη νὰ περιέχουν διαφορετικὴν ἐνέργειαν ἐκείνης, ἣν περιέχουν τὰ ἀγαθὰ, τὰ χρησιμοποιούμενα πρὸς παραγωγὴν των. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ διάφορα ὀλικά παραγωγικὰ μέσα πρέπει νὰ περιέχουν πλείστας ὅσας νέας ἐνεργείας, μὴ ἐχούσας σχέσιν μὲ τὴν κατευθυντήριον ἢ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν.

Ἐκ μᾶς ὅμως βαθυτέρας λογικῆς ἐξετάσεως τοῦ ἐν λόγῳ προβλήματος προκύπτει, ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ παραγωγικὴ ἐνέργεια, ὁλόκληρον τὸ κεφάλαιον, δὲν εἶναι παρὰ **ἐ κ τ ε λ ε σ τ ι κ ῆς** φύσεως. Τοῦτο δὲ διὰ τῶς ἐξῆς λόγους : Τὸ κεφάλαιον ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τῆς ἐργασίας δὲν παριστᾷ ἡ νεκρὰν δύναμιν. Ὅλα λοιπὸν τὰ ὀλικά παραγωγικὰ μέσα πρέπει νὰ ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς ἐργασίας, διὰ νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των. Διὰ νὰ ἔλθῃ ὅμως τὸ κεφάλαιον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ἐργασίαν, πρέπει νὰ δώσῃ τὸ πνεῦμα τὴν δέουσιν κατεύθυνσιν εἰς τὴν σωματικὴν ἐνέργειαν, ὁπότε ἡ **σ ω μ α τ ι κ ῇ ἐ ν ἐ ρ γ ε ι α** καὶ ἡ **ἐ ξ ω τ ε ρ ι κ ῇ παραγωγικῇ ἐ ν ἐ ρ γ ε ι α** ἐ κ τ ε λ ο ῦ ν ὁ μ ο ῦ ὅ, τ ι ἐ π ι τ ᾱ σ σ ε ι τὸ π ν ε ῦ μ α. Τοιοῦτο τρόπος ἀποκτῶμεν πλέον τὸ ἀδιάσειστον συμπέρασμα, ὅτι εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ τόπους ὁλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ παραγωγικὴ ἐνέργεια ἦτο, εἶναι καὶ θὰ εἶναι, **ἐ κ τ ε λ ε σ τ ι κ ῆς** φύσεως. Μὲ ἄλλους λόγους αἱ ἀνακαλύψεις, τὰς ὁποίας ἐπραγματοποίησε κατὰ τὸ παρελθόν ἡ ἀνθρώπινος διάνοια καὶ τὰς ὁποίας θὰ πραγματοποιήσῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον, δὲν πρόκειται νὰ ὁδηγήσυν ποτὲ εἰς τὴν ἀπόκτησιν μιᾶς τρίτης ἐνεργείας, ἀλλὰ δι' αὐτῶν θὰ ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος παντοῦ καὶ πάντοτε μόνον ἐκτελεστικῆς φύσεως ἐνέργειαν.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ εἰς ἓν ἕτερον εὐρύτερον συμπέρασμα,

ὅτι δηλαδὴ ὁλόκληρον τὸ σύμπαν συνίσταται ἐκ δύο καὶ μόνον ἐνεργειῶν, τὴν κατευθυντήριον καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ ὅτι ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν δύο τούτων οὐσιῶν, προκύπτει : ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος ὡς καὶ ἡ ἐννοία τοῦ χρόνου. Τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ σύμπαντος καὶ ὡς τοιοῦτον εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας. Δι' αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐνταῦθα περισσότερο. Ἐκείνο, τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει τὴν θεωρίαν τῆς ἐργασίας, εἶναι, ὅτι ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως ὑπῆρχον, ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρχουν δύο καὶ μόνον ἐνέργειαι : ἡ κατευθυντήριος καὶ ἡ ἐκτελεστική. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια, ἡ δὲ δευτέρα συνίσταται ἐκ τῆς σωματικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐνεργείας καὶ ὅτι οὐδεμία ἐργασία, οὐδεμία κίνησις, οὐδεμία παραγωγὴ εἶναι δυνατὴ ἄνευ τῆς συμπράξεως ἀμφοτέρων τῶν ἐνεργειῶν τούτων.

Ἐάν τώρα ἐγκαταλείψῃ τις τὴν ἀπαγωγικὴν (deduktive methode), τὴν ἐννοιοαναλυτικὴν αὐτὴν μέθοδον καὶ στηριχθῇ εἰς τὴν παρατήρησιν, θὰ ἐπιβεβαιώσῃ τ' ἀνωτέρω. Ἐάν λοιπὸν παρατηρήσῃ τις τὰ αὐτοκίνητα, τοὺς σιδηροδρόμους, τὰς μηχανὰς ἐνὸς οἰουδήποτε ἐργοστασίου, θὰ βεβαιωθῇ, ὅτι ὅλα γενικῶς τὰ ἐξωτερικὰ ὕλικά παραγωγικά μέσα ἐκτελοῦν μετὰ τῆς σωματικῆς ἐνεργείας ὅ,τι ἐπιτάσσει ὁ Κατευθυντήριος παράγων, καὶ ὅτι δὲν χωρεῖ ἐντὸς τῆς διαδικασίας τῆς ἐργασίας τρίτη ἐνέργεια. Καὶ πράγματι, ἐάν ὑποτεθῇ, ὅτι ἀνεκάλυπτεν ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια μίαν τρίτην δύναμιν μὴ ἐκτελεστικῆς φύσεως, αὕτη θὰ ἤρχετο ἀμέσως εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν δημιουργόν τῆς, ἤτοι μὲ τὸν κατευθυντήριον παράγοντα, διότι οὗτος ἐννοεῖ νὰ κατευθύνῃ μόνος τοῦ τὰ πάντα καὶ χρειάζεται μόνον ἐκτελεστικῆς φύσεως ἐνέργειαν.

Ἀντιλαμβάνεσθε, ἀγαπητοὶ μου Κύριοι συνάδελφοι, πόσον σημαντικὸν εἶναι τὸ συμπέρασμα τοῦτο, διότι γνωρίζομεν πλέον, ὅτι ὅλα γενικῶς τὰ φαινόμενα ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως, προκύπτουν ἐκ δύο καὶ μόνον παραγόντων, ἐκ τοῦ κατευθυντήριου καὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ, καὶ δὲν ἀπομένει πλέον παρὰ νὰ καθορισθῇ τὸσον ὁ ρόλος ἐνὸς ἐκάστου τούτων, ὅσον καὶ ἡ ἀλληλεπίδρασις των. Εἶναι δὲ λίαν σημαντικὸν τὸ γεγονὸς, διότι δὲν ὑπάρχουν ἄπειροι συντελεσταὶ τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ δύο καὶ μόνον βασικοί, ὁπότε δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ἐξακριβώσωμεν ποῖος ἐκ τῶν δύο τούτων ἐνέχει τὸ στοιχείον τῆς παραγωγικότητος καὶ πῶς ἐκδηλώνεται αὕτη ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς οἰκονομίας.

Ἡ πλήρης ἀνάλυσις τοῦ προβλήματος τῆς παραγωγικότητος ἔχει μεγάλην σημασίαν δι' ὅλα γενικῶς τὰ δυναμικὰ οἰκονομικὰ προβλήματα, διότι αὕτη αὕτη ἡ ὑπαρξὶς τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικότητος. Τὸ ἐν λόγῳ ὅμως πρόβλημα δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀναλυθῇ εἰς ὅλον τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος τοῦ ἄνευ τῆς ἀποδείξεως, ὅτι παν-

τοῦ καὶ πάντοτε ὑπάρχουν δύο καὶ μόνον συντελεσται ὁ Κατευθυντήριος καὶ ὁ Ἐκτελεστικός. Δένῃτο δυνατόν ν' ἀναλυθῇ, διότι ἔπρεπε προηγουμένως θορισθῇ ὁ παράγων ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐνέχει τὸ στοιχεῖον τῆς παραγωγικότητος. Εἶναι δὲ λίαν εὐχάριστον τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὸ δεύτερον αὐτὸ βασικὸν σημεῖον ὑπάρχει ἀπόλυτος ὁμοφωνία μεταξὺ τῶν ἐδῶ ἀναπτύξεων καὶ τῶν τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ζολώτα. Ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας πολὺ ὀρθῶς ὑπεγράμμισεν εἰς τὸ ἔργον του «Θεωρητικὴ Οἰκονομικὴ» ὅτι κατὰ βάθος ὑπάρχουν δύο καὶ μόνον ἐνέργειαι ἡ κατευθυντήριος καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ὅτι ὁλόκληρος ἡ παραγωγικότης πηγάζει ἐκ τοῦ κατευθυντηρίου παράγοντος.

4

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα τὰ τρία ἀνωτέρω μνημονευθέντα ἐρωτήματα ὁμοῦ καὶ ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ πλέον, ἀφοῦ ὁ χρόνος εἶναι λίαν περιορισμένος, μὴ ἐπιτρέπων λεπτομερῆ αὐτῶν ἐξέτασιν. Τὰ βασικὰ ταῦτα ἐρωτήματα εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. Ποῖος παράγων ἐνέχει τὸ στοιχεῖον τῆς παραγωγικότητος;

2. Ποῖα σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς; Καὶ

3. Περιέχει τὸ κεφάλαιον πλεόνασμα τι εἰς παραγωγικὴν ἐνέργειαν, ἢ περιλαμβάνει ἀπλῶς τὴν πρὸς ἀπόκτησίν του καταβληθεῖσαν ἐνέργειαν;

Ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας γράφει εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον του σελ. 272 τὰ ἑξῆς ὡς πρὸς τὰ εἰρημένα προβλήματα : «Ὡς ἐτονίσσαμεν καὶ εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, φρονοῦμεν, ὅτι ἐσφαλμένως ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις, εἰς τὴν Θεωρητικὴν Οἰκονομικὴν περὶ ἐνὸς εἶδους ἐργασίας ὡς συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἐνὸς εἶδους ἐργασία, μόνον ἡ ἐκτελοῦσα, οὐδεμία ποιοτικὴ οἰκονομικὴ πρόοδος, οὐδεμία αὐξησις τῆς παραγωγικότητος θὰ ἐσημειοῦτο παρὰ πᾶσαν ἀποταμίευσιν». «Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων μορφῶν τῆς ἐργασίας εἶναι βαθεῖα, καθ' ὅσον παρουσιάζουν ἀνομοιογενεῖς ιδιότητας, ἐκατέρα δὲ τούτων ἐπιδρᾷ ἰδιωτῶπως ἐπὶ τῆς παραγωγικῆς λειτουργίας» (σελίς 263). Καὶ σελίς 275 : «Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι γενικῶς εἰς τὴν Θεωρητικὴν Οἰκονομικὴν ὅθεν ἐδόθη ἡ ἀπαιτουμένη προσοχὴ εἰς τὴν ὀργανωτικὴν — πνευματικὴν — ἐργασίαν, πάντες δὲ σχεδὸν οἱ Οἰκονομολόγοι περιορίσθησαν εἰς τὴν ἑξάρσιν τῆς ἐκτελοῦσας ἐργασίας ὡς συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς». «Ἡ ἐφευρετικὴ ὀργανωτικὴ ἐργασία εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία συντελεῖ εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον. Δι' αὐτῆς κατῴρθωσεν ὁ οἰκονομικὸς βίος νὰ ἐξυψωθῇ ἐκ τῶν πρωτογόνων σταδίων εἰς ἀνωτέρας οἰκονομικὰς βαθμίδας. Ἄνευ αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος θὰ εὕρισκετο εἰσέτι ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως εἰς ζωώδη κατάστασιν,

καθ' ὅσον μόνη ἢ ἐκτελοῦσα ἐργασία ὡς στερουμένη πάσης πρωτοβουλίας καὶ μὴ οὕσα ἱκανὴ νὰ προβῇ εἰς συνδυασμοὺς τῶν διαθεσίμων παραγωγικῶν δυνάμεων, θὰ ἦτο ἀνίκανος νὰ ὀδηγήσῃ εἰς οἶανδήποτε ποιοτικὴν οἰκονομικὴν πρόοδον, ἢ θποία ὑπῆρξε τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς μέχρι σήμερον οἰκονομικῆς ἐξελίξεως» (σελὶς 265).

Συμφωνοῦμεν ἀπολύτως μὲ τὰς ἀναπτύξεις ταύτας τοῦ κ. Καθηγητοῦ. Ἄς προσπαθῶμεν μόνον νὰ τὰς συσχετίσωμεν μὲ ὅλα γενικῶς τὰ δυναμικὰ οἰκονομικὰ προβλήματα.

Ἐπειδὴ ὁ Κατευθυντήριος παράγων κατευθύνει τὰ πάντα, ἄς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὸν σκοπὸν καὶ τὸ μέλημα τούτου. Ὡς γνωστόν, αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσονται ἀπεριορίστως πρὸς ὅλας γενικῶς τὰς κατευθύνσεις, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ἱκανοποίησις ἐνὸς κύκλου ἀναγκῶν νὰ μὴ ὀδηγῇ εἰς τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς δευτέρου εὐρύτερου κύκλου ἀναγκῶν, ἡ ἱκανοποίησις τῶν ὁποίων καθίσταται δυσχερεστέρα. Ὁ Κατευθυντήριος παράγων λοιπὸν προσπαθεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερας ἀνάγκας καὶ δὴ κατὰ τὸν τελειότερον τρόπον. Τὸ βασικὸν αὐτοῦ μέλημα εἶναι : μὲ τὴν ὑπάρχουσαν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν νὰ ἀποκτήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερα ἀποτελέσματα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ maximum τοῦτο τῶν αποτελεσμάτων τὸ ἐπιτυγχάνει οὐχὶ διὰ τῆς ἀμέσου ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐμμέσου ὁδοῦ, ἥτοι διὰ τῆς ἀποκτήσεως πρῶτον μεγαλυτέρας ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας, στρέφει τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐν λόγῳ ἐνεργείας.

Τὸ βασικὸν λοιπὸν ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον προβάλλει, εἶναι τὸ ἐξῆς : «Δύταται ὁ Κατευθυντήριος παράγων, τὸ πνεῦμα, νὰ ἀποκτήσῃ μὲ τὴν αὐτὴν ποσότητα ἑργατικῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας διπλασίαν, τριπλασίαν, δεκαπλασίαν κ.ο.κ. ἐξωτερικὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν, ἢ συσσωρεύει ἀπλῶς τὴν ἐργατικὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον;» Ἐὰν δὲν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ μεγαλυτέραν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν καταναλίσκει πρὸς ἀπόκτησιν τῆς, τότε ἡ θεωρία τῆς ἀποταμιεύσεως, δηλαδὴ τῆς συσσωρεύσεως τῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας, εἶναι κατ' ἀρχὴν ὀρθή. Ἐὰν ὅμως μία ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος δύναται νὰ διπλασιάσῃ, τριπλασιάσῃ καὶ δεκαπλασιάσῃ τὰ ἀποτελέσματα, δύναται δηλαδὴ νὰ πραγματοποιήσῃ πολλαπλασίαν ποσότητα ἐξωτερικῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας ἔναντι τῆς καταβληθείσης, τότε βεβαίως ἡ θεωρία τῆς συσσωρεύσεως ἢ τῆς ἀποταμιεύσεως, καίτοι ἔχει σημασίαν ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας καὶ ἰδίως εἰς τὰς ὑποανεπτυγμένας χώρας, ἐν τούτοις ἀδυνατεῖ νὰ ἐξηγήσῃ

τά δυναμικά οικονομικά προβλήματα. 'Αδυνατεί δηλαδή να εξηγήσει την δυναμικήν ανάπτυξιν του κεφαλαίου, την αύξησιν του εθνικοῦ εισοδήματος και συνεπῶς τὴν αὐξήσιν τόσο του ἡμερομισθίου, ὅσον και τοῦ επιχειρηματικοῦ κέρδους. Μὲ ἄλλους λόγους, ἡ ἀποταμίευσις δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξηγήσῃ τὴν παραγωγικότητα εἰς ὅλον τὸ βάθος καὶ πλάτος της, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς οικονομικῆς ἀξίας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, τῆς οικονομικῆς δηλαδή ἐκείνης ἀξίας, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς ὅλα γενικῶς τὰ οικονομικά μέσα παραγωγικά τε καὶ καταναλωτικά.

Ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω προβλήματα, θὰ μᾶς ἀντιτείνῃ τις, ὅτι εἶναι φύσει ἀδύνατον νὰ περιέχῃ τὸ κεφάλαιον κἄτι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς συντελεστάς του, διότι τὸ πλεόνασμα τούτου θὰ ἔπρεπε νὰ προέκυπτεν ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μηδενός δὲν δύναται νὰ προκύψῃ παρὰ μηδὲν προϊόν, κάθε ἀποτέλεσμα δὲν περιέχει τι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς συντελεστάς του. Καθὼς λ. χ. $5 \times 5 = 25$ καὶ εἶναι ἀδύνατον τὸ προϊόν τοῦτο νὰ εἶναι ἔστω 25 καὶ ἐν χιλιοστὸν ἢ ἐν ἑκατοντάκις χιλιοστὸν, τοιοῦτοτρόπως καὶ κάθε οικονομικὸν προϊόν δὲν περιέχει παρὰ τοὺς οικονομικοὺς του συντελεστάς. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Κατευθυντήριος παράγων δύναται νὰ ἀποκτήσῃ μεγαλυτέραν ἐξωτερικὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν, τῆς καταβαλλομένης πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἐξωτερικῶν παραγωγικῶν μέσων, ἡ διαφορὰ αὕτη προκύπτει ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος καὶ μόνον. Λαμβανομένης καὶ τῆς ἀξίας ταύτης ὑπ' ὄψιν, τὸ προϊόν ἰσοῦται πρὸς τοὺς συντελεστάς του. Ἀ ρ α δ ἔ ν π ρ ο -
κ ὺ π τ ε ι π λ ὅ ν α σ μ α .

Τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές! Εἶναι βεβαίως ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ πλεόνασμα εἰς ἐξωτερικὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν, προκύπτει ἐκ τοῦ ἐτέρου παράγοντος, δηλαδή ἐκ τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος. Ἐὰν ληφθῇ καὶ αὕτη ὑπ' ὄψιν, οὐδαμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι κάθε οικονομικὸν προϊόν ἰσοῦται πρὸς τοὺς συντελεστάς του. Τὸ ἐρώτημα ὅμως, τὸ ὁποῖον προβάλλει εἶναι τὸ ἐξῆς: «Ἐὰν ὁ Κατευθυντήριος παράγων εἶναι εἰς θέσιν νὰ παράγῃ περισσότερον ἐνέργειαν τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς ἀγαπαραγωγὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐργατικοῦ ἐκτελεστικοῦ παράγοντος».

Ἐὰν ἡ ἀπάντησις εἶναι καταφατικὴ, τότε προκύπτει πράγματι πλεόνασμα, καίτοι κάθε προϊόν ἰσοῦται πρὸς τοὺς συντελεστάς του. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην προβάλλουν ἑτέρα βασικά ἐρωτήματα:

1. Ὑπάρχει ἡ δυνατότης τῆς ἀπεριορίστου ἀναπτύξεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος καὶ συνεπῶς καὶ τῆς δυναμικῆς «APXEION» Δ. Καλιτσουνάκη, Τόμος 38ος (1958) Τεύχος Α'

κὸν κόσμον διὰ μέσου τῆς σωματικῆς ἐνεργείας ἀποκρυστάλλωσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος.

4. Ὅτι τὸ μέγεθος τῆς διαφορᾶς τοῦ πλεονάσματος τούτου ἐξαρτᾶται καὶ καθορίζεται ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, ὁπότε ἐναπομένει πρὸς ἐξέτασιν, ἐὰν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ μέγεθος τῆς ἀποταμιεύσεως ἐξαρτᾶται κατὰ βάθος ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ ἀποταμιεύσις εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα καὶ οὐχὶ τὸ αἷτιον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπεδείχθη, ὅτι ὑπάρχουν δύο καὶ μόνον συντελεσταὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς καὶ γενικῶς ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ἀποτελεσμάτων ὁ Κατευθυντήριος καὶ ὁ Ἐκτελεστικός, καὶ ὅτι ὁλόκληρος ἡ παραγωγικότης καὶ συνεπῶς ἡ τῆς τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας πηγάζει καὶ ἐξαρτᾶται κατὰ βάθος ἐκ τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, ὁ ὅποιος καὶ μόνον εἶναι εἰς θέσιν νὰ παράγῃ περισσότερα, ἀφ' ὅτι καταναλίσκει, ἀφ' ὅτι δηλαδὴ ἀπαιτεῖται πρὸς ἀναπαραγωγὴν ἀμφοτέρων τῶν συντελεστῶν, ἔπεται, ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, τοῦ πλούτου καὶ τῆς ὀλικῆς οἰκονομικῆς ἀξίας, τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τοῦ κέρδους τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ γενικῶς αὐτῇ αὐτῇ ἡ ἀνάπτυξις τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς παραγωγικότητος τοῦ περι οὗ ὁ λόγος παράγοντος. Ἄρα οὐδὲν ἀπολύτως οἰκονομικὸν πρόβλημα τῆς πρωτογόνου, τῆς σημερινῆς ἢ τῆς μελλοντικῆς οἰκονομίας δύνата νὰ ἐξηγηθῇ ἄνευ τῶν νέων τούτων συντελεστῶν. Τίποτε λοιπὸν ἀπολύτως δὲν ἀπομένει, τὸ ὅποιον δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν εἰρημένων παραγόντων. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι στηριζόμενοι εἰς τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος συντελεστάς δυνάμεθα νὰ ἀναπτύξωμεν μίαν νέαν Ἑλληνικὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία ἀνοίγει ἓνα νέον ὁρίζοντα εἰς τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιστήμας.

Ἐὰν λοιπὸν πράγματι ἀληθεύῃ, ὅτι ἐντὸς ὁλοκληροῦ τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως ὑπάρχουν δύο καὶ μόνον τελείως διαφορετικοὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν των λειτουργίαν συντελεσταί, ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτουν ὅλα γενικῶς τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα, καὶ γενικώτερον ὅλα τὰ φαινόμενα, ἅτινα λαμβάνουν χώραν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ὁ εἰς ἐνέχει τὸ στοιχεῖον τῆς παραγωγικότητος, εἰς τὴν ὁποίαν παραγωγικότητα ὀφείλονται ὅλα τὰ ὁυναμικὰ οἰκονομικὰ προσβλήματα, ὁλόκληρος δηλαδὴ ἡ ἐξέλιξις τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τῆς πρωτογόνου αὐτῆς καταστάσεως μέχρι τῆς σημερινῆς τῆς τοιαύτης, τότε οὐδε-

μία άλλη κοινωνική οικονομική θεωρία δύναται να είναι ὀρθότερα ἐκείνης, ἢ ὁποία στηρίζεται εἰς τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος συντελεστάς. Τὴν προσπάθειαν δὲ ταύτην τῆς ἀναπτύξεως τῆς θεωρίας πρὸς τὴν νέαν κατεύθυνσιν ἐλπίζομεν νὰ ἐπικροτῇ περισσότερο παντὸς ἄλλου ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας, καθ' ὅτι ἀποτελεῖ τὴν συνέχειαν αὐτῶν τούτων τῶν βασικῶν του ἀπόψεων. Ὑπάρχουν λοιπὸν σοδαροὶ ἐπιστημονικοὶ λόγοι νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας ὁμοθυμῶς θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας. Ἐὰν δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁμοφωνήσωμεν, νὰ εἰσθε βέβαιοι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη πολὺ γρήγορα θὰ δυνήθῃ νὰ μεταπηδήσῃ ἀπὸ τὸ στάδιον τῆς ἀναπαραγωγῆς εἰς τὸ τῆς δημιουργίας, καὶ θὰ ἐξυψώσῃ οὕτω τὰ Ἑλληνικά Πανεπιστήμια καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκείνην βαθμίδα τῆς δημιουργικῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας.

ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνακοινώσεως ἐπηκολούθησε συζήτησις. Ὅλοι δὲ οἱ ἐμιλήται ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας. Πρῶτος ἔλαβε τὸν λόγον ὁ κ. Γεώργ. Κολόμβος, ὅστις ὑπεστήριξεν, ὅτι πράγματι ἡ φύσις ὡς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς οἰκονομικὸν μέσον καὶ συνεπῶς δὲν ἀποτελεῖ συντελεστὴν τῆς οἰκονομίας. Ἀκολουθῶς εἰσέρχεται ὁ κ. Κολόμβος εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας καὶ τῆς τιμῆς καὶ τάσσεται ἐναντίον τῆς θεωρίας τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος, ἢ ὁποία, κατὰ τὴν γνώμην του, ἀδυνατεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα, ἀνεπτύχθη δὲ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταπολεμηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ Ricardo ἀναπτυχθεῖσα θεωρία τῆς ἐργασίας καὶ ἵνα μὴ δοθῇ εἰς αὐτὴν συνένεια. Ἀξιέπαινος εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην του, ἡ προσπάθεια τοῦ J. M. Keynes καὶ γενικῶς τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς Σχολῆς, ἢ ὁποία παρέμεινε πιστὴ εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς, ἃς ἐχάραξεν ὁ Ricardo.

Μετὰ ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Καθηγητὴς κ. Δημ. Καλιτσονάκης, τινίσας, ὅτι ὁ Adam Smith δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῇ τελείως τῆς ἐπιρροῆς τῶν Φυσιοκρατῶν, οἱ ὅποιοι ὑπεστήριζον ὅτι, ἐνῷ εἰς τὰ προϊόντα ὅλων τῶν ἄλλων ἐπαγγελμάτων, ἐκτὸς τῆς γεωργίας, περιλαμβάνεται μόνον ἡ καταδληθεῖσα πρὸς παραγωγὴν των ἀξία, εἰς τὰ γεωργικὰ προϊόντα περιλαμβάνεται πλεόνασμα τι, τὸ ὅποιον προκύπτει ἐκ τῆς συμμετοχῆς τῆς φύσεως ὡς συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς. Οὕτω ἀνεγνωρίσθησαν δύο πρωτογενεῖς συντελεσταί : ἡ ἐργασία καὶ ἡ φύσις. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν ὀρθῶς ἀπέρριψεν ὁ Ricardo.

Τοιοῦτοτρόπως συνεζώνησε καὶ ὁ Καθηγητὴς κ. Καλιτσονάκης, ὅτι κατὰ βάθος ὑπάρχει ἐν καὶ μόνον οἰκονομικὸν μέσον : ἡ ἐργασία. Ἐκ τούτου προκύπτει, ὅτι ὁ λ ο κ λ η ρ ο ς ἢ δ ι α δ ι κ α σ ί α τ ῆ ς ο ἰ κ ο ν ο μ ί α ς δ ὲ ν ε ἶ ν α ι π α ρ ᾱ ὕ π η ἢ α ὕ τ η ἢ δ ι α δ ι κ α σ ί α τ ῆ ς ἐ ρ γ α τ ι κ ῆ ς ἐ ν ε ρ γ ε ί α ς. Φρονεῖ μόνον, ὅτι ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια κινεῖ-

ται μᾶλλον κ υ κ λ ι κ ῶ ς καὶ ὅτι αἱ αὐξομειώσεις τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας δύνανται νὰ νοηθοῦν καὶ εἰς μίαν κυκλικὴν κίνησιν. Γενικῶς ὁ Καθηγητὴς κ. Καλιτσουνάκης ἐχαράκτηρισεν ἀξιέπαινον τὴν προσπάθειαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας, ἥ ὁποία ἀσφαλῶς θὰ συγτελέσῃ εἰς τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Εἶναι ἀξιόλογον νὰ δυνηθῇ τις ὡς ἐπιστήμων νὰ ἰδρύσῃ νέαν, ἐνιαίαν, ὠλοκληρωμένην καὶ λογικῶς ἀδιάσειστον οἰκονομικὴν θεωρίαν. Ἐπὶ δὲ μεγαλυτέραν ἀξίαν θὰ ἔχῃ ἡ θεωρία αὕτη, ἐὰν ἐξ αὐτῆς προκύπτουν νέα, πρακτικῆς φύσεως, συμπεράσματα. Πάντως κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Καθηγητοῦ εἶναι ἀνεπισημονικὸν νὰ καταδικάσῃ τις ἀδασανίστως μίαν νέαν θεωρίαν. Οὔτε εἶναι εὐκολον νὰ διακρίνῃ τις ὅλα γενικῶς τὰ νέα, ὀρθὰ καὶ χρήσιμα, συμπεράσματα, ἅτινα προκύπτουν ἐκ ταύτης. Ἡ θεωρία τῆς ἐργασίας εἶναι εὐρυτάτη καὶ χρησιμωτάτη θεωρία, διότι περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν. Περαιτέρω ἐξήγησεν ὁ Καθηγητὴς κ. Καλιτσουνάκης καὶ μερικὰ συμπεράσματα πρακτικῆς φύσεως, ἅτινα προκύπτουν ἐκ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρίας καὶ ἐτόνισεν, ὅτι, θὰ πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ δι' αὐτῆς κυρίως τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας καὶ τῆς τιμῆς, διότι τὰ προβλήματα ταῦτα εἶναι τὰ σημαντικώτερα προβλήματα τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν. Ὡσαύτως ὑπεγράμμισεν ὁ κ. Καθηγητὴς, ὅτι, καίτοι ὑπάρχει κυκλικὴ κίνησις τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας, ὑπάρχει κατανάλωσις ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως.

Μετὰ τὸν Καθηγητὴν κ. Καλιτσουνάκην ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Καθηγητὴς κ. Π. Χριστοδουλόπουλος, ὁ ὁποῖος ἀνέφερεν, ὅτι ἡ νέα θεωρία τῆς ἐργασίας, ὅπως καὶ κάθε νέα θεωρία, ἔχει νὰ «παλαίση τραχὺν ἀγῶνα». Ὡς καὶ ὁ J. M. Keynes ἐτόνισεν, οἱ ἐπιστήμονες σκέπτονται βάσει τῶν παλαιῶν ἐννοιῶν καὶ φυσικὸν εἶναι νὰ δυσκολεύωνται εἰς τὴν πλήρη κατανόησιν τῆς σημασίας μιᾶς νέας θεωρίας. Ὁ Καθηγητὴς κ. Χριστοδουλόπουλος ἐπεκρότησεν ὡσαύτως τὴν προσπάθειαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας καὶ ἐξέφρασε συνάμα τὴν γνώμην, ὅτι θὰ ἦτο γόνιμος ἡ συζήτησις, ἐὰν ὁ ὁμιλητὴς διελεύκαινε περὶ σσότερον τὸ πρόβλημα τῆς παραγωγικότητος. Ἀφοῦ κατὰ τὸν ὁμιλητὴν ὁλόκληρος ἡ παραγωγικότης, ἥτοι τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου, πηγάζει καὶ καθορίζεται ἐκ τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, σκόπιμον εἶναι νὰ μᾶς ἀναπτύξῃ, πῶς βλέπει οὗτος τὴν ἐκδήλωσιν τῆς παραγωγικότητος καὶ πῶς ἐξηγᾷ τὸν τόκον τοῦ κεφαλαίου καὶ τὴν ἔγγειον πρόοδον.

Ἀκολούθως ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Καθηγητὴς κ. Ε. Ζολώτας, ὅστις ἀνεγνώρισεν ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἐργασίας, ἥ ἔχουσα ὡς βάσιν τὸν Κατευθυντήριον καὶ Ἐκτελεστικὸν παράγοντα, εὐσταθεῖ μὲν, δὲν δυνάμεθα ὁμῶς δι' αὐτῆς νὰ λύσωμεν ὅλα τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα.

Τέλος, ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας, ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐκτελείας τῶν Ἑλλήνων Οἰκονομολόγων, ἔδωκε τὸν λόγον καὶ πάλιν εἰς ἐμέ, ὁπότε δευτερολογῶν, ἀνέπτυξα τὰ ἑξῆς :

Ἀφοῦ ἐξέφρασα τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τοὺς κ. κ. Καθηγητάς καθὼς

και προς τὸν κ. Κολόμβον, διὰ τὴν ἀναγνώρισιν ἥς ἔτυχε ἡ θεωρία τῆς ἐργασίας, ὑπεγράμμισα, ὅτι ἦτο ἀδύνατον εἰς ἐμέ, εἰς μίαν καὶ μόνην ὁμιλίαν νὰ ἀναπτύξω πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις μίαν νέαν κοινωνικὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν. Ἐὰν αὕτη ἀναπτυχθῇ πλήρως πρὸς ὅλας γενικῶς τὰς κατευθύνσεις θὰ ὑπερβῇ τὰς 2.000 σελίδας, διότι περιλαμβάνει τὴν ἐξήγησιν ὅλων γενικῶς τῶν φαινομένων, ἅτινα λαμβάνουν χώραν ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως. Ὁ Καθηγητὴς κ. Καλιτσονάκης ὀρθῶς ἐτόνισε, ὅτι πρωτίστως πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ ἐξηγηθῇ τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας καὶ τῆς τιμῆς, εὕρισκω ὡσαύτως ὀρθὴν τὴν παρατήρησιν τοῦ Καθηγητοῦ κ. Χριστοδουλοπούλου, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ πρέπει νὰ διαλευκανθῇ πλήρως τὸ πρόβλημα τῆς παραγωγικότητος καὶ κυρίως νὰ ἐξηγηθῇ ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ κεφάλαιον ἀντλεῖ τὴν παραγωγικότητά του ἐκ τῆς τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος. Ὡσαύτως ὀρθὴ εἶναι καὶ ἡ ἀποφίς τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ζολώτα.

Εἰς τὴν σημερινήν μου ἀνακοίνωσιν περιωρίσθην ἀπλῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν βασικῶν ἀρχῶν καὶ αξιωμάτων τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας. Καθὼς, ὅταν κτίζωμεν οἰκοδόμημά τι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὰ δωμάτια καὶ τοὺς ὀρόφους, ἵνα καταλήξωμεν εἰς τὰ θεμέλιά του, ἀλλὰ ἀντιθέτως θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὰ θεμέλιά τοῦ οἰκοδομήματος, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς νέας οἰκονομικῆς θεωρίας πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὰ θεμέλιά της. Ἡ ἐντίθετος προσπάθεια θὰ ἦτο ἀνεδαρική καὶ συνεπῶς ἀνεπισημονική. Ἐὰν κατέβαλλον προσπάθειαν νὰ προβῶ, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς θεωρίας τῆς ἐργασίας, εἰς τὴν λύσιν μερικῶν προβλημάτων, ἅτινα ἔχουν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον πρακτικὴν ἀξίαν, θὰ ἰσοδυνάμει τοῦτο μὲ τὴν προσπάθειαν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θέλοντες νὰ κτίσουν οἰκοδόμημά τι ἀρχίζουν τὴν οἰκοδόμησιν ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Δὲν εἶναι δὲ μόνον ἄσκοπον ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον νὰ θέλῃ νὰ ἐγείρῃ τις οἰκοδόμημά τι ἄνευ θεμελίων. Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς νέας θεωρίας καὶ αὕτη δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓν πνευματικόν, αὐλὸν οἰκοδόμημα. Δι' αὐτὸ πρέπει καὶ ἐδῶ νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν θεμελίωσιν του. Ὡς πρῶτον λοιπὸν ἐρώτημα προβάλλει : « Ὑπάρχουν πράγματα τι δὺο πρωτογενεῖς συντελεσταί : ἡ ἐργασία καὶ ἡ φύσις, ἡ μόνον ἡ ἐργασία ; »

Εὐθὺς ὡς διαλευκανθῇ τὸ ἐρώτημα τοῦτο, εὐθὺς ὡς ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ φύσις ἀνήκει εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς οἰκονομίας, προκύπτει πλέον ἀσυζητητὶ, ὅτι ὁ λόγος ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομίας, δὲν εἶναι παρὰ αὐτὴ αὐτὴ ἡ διαδικασία τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Ἀποτελεῖ λοιπὸν σημαντικὸν βῆμα ἡ διαλεύκανσις τοῦ εἰρημένου θεμελιώδους σημασίας προβλήματος. Πάντως, χωρὶς νὰ δοθῇ σαφὴς ἀπάντησις εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο, εἶναι ἀδύνατον

νὰ προχωρήσωμεν, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ προχειρολογῶμεν, νὰ κτίζωμεν δηλαδὴ ἐπὶ τῆς ἄμμου.

Μετὰ ταῦτα προβάλλουν ἑξῆς βασικὰ ἐρωτήματα : 1) Π ο ῖ α ε ἶ ν α ἰ ἡ δ ι α δ ι κ α σ ῖ α τῆς ἐργατικῆς ἐ.γ.φ.γ.ε.α.β.γ.δ.ε.ζ. καὶ 2) Ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια καταλήγει ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν κατανάλωσιν, ἢ κινεῖται κατὰ ἓνα τρόπον σπειροειδῆ ;

Μεγάλῃ σημασίαν ἔχει τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια, ἡ ὑλοποιηθεῖσα εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, καταλήγῃ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν κατανάλωσιν, εὐθὺς ὡς καταλήξῃ αὕτη εἰς τὰ ὄριμα πρὸς ἄμεσον ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν ἀγαθὰ. Ἐὰν δηλαδὴ τὰ καλούμενα καταναλώσιμα ἀγαθὰ δὲν ἔχουν πλέον παραγωγικὴν ιδιότητα καὶ συνεπῶς, χρησιμοποιούμενα πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν, καταναλίσκονται ὄχι μόνον τεχνικῶς, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικῶς.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Καλιτσουνάκης ὀρθῶς ἐτόνισεν, ὅτι ὑπάρχει πράγματι καὶ οἰκονομικῆς φύσεως κατανάλωσις, ὁ ἴδιος δὲ διέκρινε εἰς τὸ ἔργον μου : «Die Theorie der Arbeit» (σελ. 231 - 250) πολλὰ εἶδη οἰκονομικῆς καταναλώσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Τὸ ἐρώτημα ὁμως εἶναι, ἐὰν αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις, δηλαδὴ ἡ ὕψ' οἰανδῆποτε μορφήν ὑπάρχουσα ἐργατικὴ ἐνέργεια καταναλίσκεται ἐξ ὀλοκλήρου, εὐθὺς ὡς καταλήξῃ εἰς τὰ καλούμενα καταναλώσιμα ἀγαθὰ, ἢ, ἐὰν διὰ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἀναπαράγεται ἡ δυνάμει φυσιολογικῶν νόμων φθαρεῖσα ἐργατικὴ ἐνέργεια καὶ ἐξυψώνεται μάλιστα καὶ ἡ παραγωγικότης τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος.

Ἐὰν συμβαίῃ τὸ τελευταῖον καὶ ἂν μάλιστα διὰ τῆς πράξεως αὐτῆς πολ-
λάκις ἐπαυξάνεται καὶ ἐξυψοῦται ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, τότε πρό-
κειται πλέον περὶ μιᾶς ἀτελευτήτου κινήσεως τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας κυκλι-
κῆς ἢ σπειροειδοῦς φύσεως, ἥτις σημειοῦται : 1) εἰς ἓ ν ἔ κ α σ τ ο ν ἄτο-
μον, 2) εἰς μίαν ἔ κ α σ τ ῆ ν ἐ θ ν ι κ ῆ ν ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ α ν καὶ 3) εἰς
τὸ ν ἄ ν θ ρ ω π ο ν ὡ σ τ ο ι ο ὕ τ ο ν, δηλαδὴ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀν-
θρώπου ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του μέχρι τέλους τῆς ὑπάρξεώς του.
Ὁ ἴδιος ἀποδέχεται τὴν σπειροειδῆ κίνησιν τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας διὰ τὸν
λόγον ὅτι ἡ ἐργατικὴ ἐνέργεια δὲν ἐπανέρχεται εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριδῶς σημεῖον
ἀλλ' εἰς ἕτερον, τὸ ὅποιον ἀπέχει τοῦ πρώτου. Τοῦτο δὲ τὸ σημεῖον δὲν ἐννο-
εῖται διάφορον μόνον χ ρ ο ν ι κ ῶ ς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως χ ῶ ρ ο υ .
Δι' αὐτὸ φρονῶ, ὅτι μᾶλλον ἡ ἔννοια τῆς σπείρας παρὰ τοῦ κύκλου πλησιάζει
περισσότερον πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς διαδικασίας τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας.

Πρὸς πλήρη καὶ συστηματικὴν τώρα ἐξήγησιν ὅλων γενικῶς τῶν φαινο-
μένων, ἅτινα λαμβάνουν χώραν ἐντὸς τῆς διαδικασίας τῆς ἐργατικῆς ἐνε-
ργείας, ὅλων δηλαδὴ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος προδηλημάτων, πρέπει νὰ ἐξετάσω-

μεν: πόσα εἶδη ἐνεργειῶν λαμβάνουν μέρος ἐν τῷ δλοκλήρῳ τῆς διαδικασίας τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας, καὶ ποία εἶναι ἡ οἰκονομικὴ αὐτῶν λειτουργία;

Μὲ ἄλλους λόγους πρέπει νὰ διακρίνωμεν καὶ νὰ κατατάξωμεν τὰς παραγωγικὰς ἐνεργείας εἰς διαφόρους κατηγορίας, συμφώνως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν των λειτουργίαν, ἵνα οὕτω ἐξακριβώσωμεν τοὺς πραγματικοὺς συντελεστὰς τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς.

Ἡ παλαιὰ ταξινόμησις εἰς ἔργασίαν καὶ κεφάλαιον δύναται νὰ παραμείνῃ ὡς μία ταξινόμησις τῶν παραγωγικῶν μέσων εἰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς παραγωγικὰς δυνάμεις, ὁπότε αἱ ἐσωτερικαὶ παραγωγικαὶ δυνάμεις περιλαμβάνουν τὴν αὐτοῦσιον ἐργατικὴν ἐνέργειαν, ὅλαι δὲ αἱ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον εὐρισκόμεναι παραγωγικαὶ δυνάμεις κατατάσσονται εἰς τὴν ἑτέραν κατηγορίαν δηλ. τὸ κεφάλαιον (ἰδὲ περὶ τούτου Die Theorie der Arbeit, σελ. 39-79, καὶ Introduction to the total Theory of Labor σελ. 26 - 32). Ἡ ἐν λόγῳ ταξινόμησις δύναται ἐπικουρικῶς νὰ χρησιμοποιηθῇ, μὲ βάσιν ὅμως τοὺς δύο πραγματικοὺς συντελεστὰς τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς τὸν Κατευθυντήριον καὶ Ἐκτελεστικὸν παράγοντα, πρὸς ἐξήγησιν πολλῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν προβλημάτων.

Ἐπειδὴ αἱ ἐξωτερικαὶ παραγωγικαὶ δυνάμεις, δηλαδή ὁλόκληρον τὸ κεφάλαιον, εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου προῖον τῆς ἔργασίας καὶ δῆ, ὡς εἶδομεν, εἶναι ἡ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον διὰ μέσου τῆς σωματικῆς ἐνεργείας ἀποκρυστάλλωσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, δὲν δύναται τὸ κεφάλαιον νὰ φέρῃ τὸ στοιχεῖον τῆς πρώτης αἰτίας. Ἐπομένως δὲν δύναται ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς εἰς πρωτογενὲς συντελεστὴς τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς. Πρὸς ἐξήγησιν λοιπὸν τῆς τελευταίας αἰτίας τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, πρέπει οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς καὶ γενικῶς τῆς οἰκονομίας νὰ φέρουν τὸ στοιχεῖον τῆς πρώτης αἰτίας, δηλαδή νὰ μὴ εἶναι προϊόντα ἐνὸς ἄλλου πραγματικοῦ συντελεστοῦ. Ἀρα τὸ κεφάλαιον ἀποτελεῖ βεβαίως μίαν ὠρισμένην κατηγορίαν παραγωγικῶν δυνάμεων, χωρὶς ὅμως νὰ δύναται νὰ ἀναγνωρισθῇ αὕτη καὶ ὡς πρωτογενὲς συντελεστὴς, ἀλλὰ ὡς εἰς δευτερογενὲς τοιοῦτος (abgeleiteter faktor), ὅστις εἶναι προῖον ἄλλων πρωτογενῶν παραγόντων. Τοῦτο ἄλλως τε παρ' οὐδενὸς ἀμφισβητεῖται (ἰδὲ Böhm-Pawerk, Kapital und Kapitalzins, II. Positive Theorie des Kapitals).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἐργασία, ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείχθη, εἶναι τὸ μόνον οἰκονομικὸν μέσον, ἀνελύσαμεν ταύτην εἰς τὰ ἀδιάσπαστα αὐτῆς συστατικὰ στοιχεῖα, ἀνελύσαμεν δηλαδή τὴν ἔργασίαν εἰς τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα παντοῦ καὶ πάντοτε τὴν συνοδεύουν καὶ ἀνευ τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ νοηθῇ παραγωγή ἢ κίνησίς τις. Διεπιστώσαμεν δέ, ὅτι ἡ ἔργασία συνίσταται ἐκ δύο τελείως διαφορετικῶν ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν των ἐνεργειῶν, ἡ μία

εἶναι κατευθυντηρίου, ἡ δὲ ἐτέρα ἐκτελεστικῆς φύσεως. Ἡ πρώτη κατευθύνει τὰ πάντα, ἐνῷ ἡ δευτέρα ἐκτελεῖ ὅ,τι ἐπιτάσσει ἡ κατευθυντήριος ἐνέργεια. Συνεπῶς αἱ ἐνέργειαι, τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας, δὲν δροῦν μεμονωμένως καὶ ἀνεξαρτήτως, ἀλλ' ἐν πλήρει ἀλληλεξαρτήσει, καθ' ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ ἐνὸς στοιχείου συμπληρῶνει τὴν τοῦ ἐτέρου.

Μετὰ ταῦτα ἐπρόβαλε πλέον τὸ ἐρώτημα, ἐὰν τὰ ἐξωτερικὰ ὕλικά παραγωγικά μέσα ἔχουν μίαν ἢ περισσοτέρας ἰδιαζούσης φύσεως οἰκονομικὰς λειτουργίας, ἢ ὅλα γενικῶς τὰ ὕλικά μέσα καὶ δὴ εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ τόπους περιέχουν μόνον ἐκτελεστικῆς φύσεως ἐνέργειαν. Ἀπεδείχθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ ὕλικὴ δύναμις, ὅλα γενικῶς τὰ κεφαλαιῶν μέσα περιέχουν παντοῦ καὶ πάντοτε ἐκτελεστικῆς φύσεως ἐνέργειαν. Ἡ ἐργατικὴ ἐκτελεστικὴ (σωματικὴ) λοιπὸν ἐνέργεια ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἐνεργείας ἐκτελοῦν σήμερον καὶ θὰ ἐκτελοῦν εἰς ὅλους τοὺς χρόνους καὶ τόπους ὅ,τι ἐπιτάσσει ὁ Κατευθυντήριος παράγων.

Ἐν συνεχείᾳ ἐξητάσαμεν ποῖος ἐκ τῶν δύο συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς ἐνέχει τὸ στοιχεῖον τῆς παραγωγικότητος καὶ πῶς αὕτη εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς ἐκδηλοῦται. Διεπιστώσαμεν ὅτι τὸ στοιχεῖον τῆς παραγωγικότητος τὸ ἔχει μόνον ὁ Κατευθυντήριος παράγων, ἡ ἀνθρώπινος διάνοια, διότι αὕτη εἶναι εἰς θέσιν μὲ τὴν ὑπάρχουσαν σωματικὴν ἐνέργειαν νὰ ἀποκτᾷ συνεχῶς μεγαλύτερα ἀποτελέσματα, μεγαλυτέραν ἐξωτερικὴν ὕλικὴν ἐνέργειαν. Αὕτη ἀνεκάλυψε τὸ πῦρ, τὸ δόρυ, τὴν σκαπάνην κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ ἀνθρώπου, βραδύτερον δὲ τὴν ἀτμομηχανήν, τὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ τὴν ἀτομικὴν ἐνέργειαν. Δι' αὐτῆς κατέκτησεν ὁ ἄνθρωπος ὅλα γενικῶς τὰ ὕλικά παραγωγικά μέσα, δι' αὐτῆς ὑπερενίκησε τὰς ἀποστάσεις, ἐν μέρει δὲ τὸν χρόνον καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος καὶ εἰς αὐτὴν ὀφείλεται ὁλόκληρος ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, ἡ συναλλαγὴ καὶ ἐν γένει ἡ ἐξέλιξις τῆς πρωτογόνου οἰκονομίας εἰς τὴν σημερινὴν παγκόσμιον τοιαύτην.

Ἀνεφέραμεν ὅτι τρεῖς κυρίως κατευθύνσεις λαμβάνει ἡ ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος : 1) πρὸς τὸν ὕ λ ι κ ὸ ν κ ὅ - σ μ ο ν , ὅπου ἀποβλέπει εἰς τὴν κατάκτησιν ὕλικων δυνάμεων, 2) πρὸς τὴν ὁ ρ γ ᾶ ν ο σ ι ν ὅλων τῶν οἰκονομικῶν μονάδων καὶ γενικῶς τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς παγκοσμίου κοινωνικῆς οἰκονομίας καὶ 3) πρὸς ἀπόκτησιν γ ν ὡ - σ ε ω ν , αἵτινες παραμένουν εἰς τὴν ἀρχικὴν των μορφήν, δηλαδή δὲν ὑλοποιοῦνται εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Ἐκ τῶν τριῶν ἡσυχολήθημεν εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην μόνον μὲ τὴν πρῶτην κατεύθυνσιν, δηλ. μὲ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς παραγωγικότητος τοῦ πνεύματος ἔναντι τοῦ ὕλικου κόσμου, θέσαντες τὸ ἐρώτημα : ἐὰν ὁ π ν ε υ μ α τ ι - κ ὸ ς π α ρ ᾶ γ ω ν ε ἶ ν α ι εἰς θέσιν νὰ ἀποκτᾷ μεγαλυτέραν ἐξωτερικὴν ὕλικὴν ἐνέργειαν ἐκείνης, ἡ

ὁ ποία ἀπαιτεῖται πρὸς ἀναπαραγωγὴν αὐτοῦ καὶ τῆς ἐργατικῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας.

Ἐὰν ἡ ἀπάντησις εἶναι καταφατική εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, τότε μόνον ὁ Κατευθυντήριος παράγων περιέχει τὸ στοιχείον τῆς παραγωγικότητος. Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα ἐτονίσθη, ὅτι ἐν ὁμοφωνίᾳ καὶ μετὰ τῶν ἀπόψεων τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ζολώτα τὸ κεφάλαιον περιέχει πράγματι πλεόνασμά τι. Ἡ αὐξήσεις τοῦ πλεονάσματος τοῦτου δὲν γνωρίζει ὀρία, ἐξαρτᾶται δὲ καὶ καθορίζεται ἐκ τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος.

Ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ ἡ εἰκὼν, ἡ παράστασις αὕτη τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, ἔχει ὡς ἑξῆς :

Πρῶτον. Ὁ Κατευθυντήριος παράγων ἐξυψώνεται ποιοτικῶς, ἡ δὲ ἐξύψωσις ἐκδηλώνεται εἰς τὴν παραγωγικότητά του. Ἡ κατανάλωσις τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραγωγῆς, παραμένει σχεδὸν ἡ ἰδίᾳ. Μέγα μέρος τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητός του ἐκδηλώνεται εἰς τὴν ἀνάλογον αὐξησιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας, τοῦ ἐκτελεστικοῦ παράγοντος. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς τὴν ποιοτικὴν ἐξύψωσιν τῆς σωματικῆς ἐνεργείας, ἐκδηλοῦται αὐτὴ εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἐξωτερικῆς δυνάμεως, ἥτις πλέον ἔρχεται εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ἐργατικῆς ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας. Τοιοῦτοτρόπως ἐπιτυγχάνεται ἂν ὅχι ἀπόλυτος, ἀλλὰ σχετικὴ ἰσορροπία μεταξὺ πνευματικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας.

Δεύτερον: Ἡ αὐξήσεις αὐτὴ τῆς ἀξίας τοῦ κεφαλαίου συνεπιφέρει τὴν αὐξήσιν τόσον τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους, ὅσον καὶ τοῦ μισθοῦ ἐργασίας.

Ἐτονίσθη ἀκολούθως, ὅτι, κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, αὐτὸ ἦτο τὸ βασικὸν σφάλμα, τὸ ὅποιον διέπραξεν ὁ Ricardo, ὁ Karl Marx καὶ γενικῶς ὅλοι οἱ κλασικοί. Οὗτοι οὐδόλως ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὴν ὄντως μεγίστην σημασίαν, ἣν ἔχει ἐφ' ὅλοκλήρου τῆς οἰκονομίας ἡ ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ μόνον πηγάζει ἡ δημιουργία καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀξίας τοῦ πλούτου καὶ τοῦ κεφαλαίου καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ εισοδήματος, ἥτις αὐξήσις ἐπιτρέπει τὴν ταυτόχρονον αὐξήσιν τῶν εἰσοδημάτων ὅλων γενικῶς τῶν τάξεων, ἐπομένως τὴν ταυτόχρονον αὐξήσιν τόσον τοῦ ἡμερομισθοῦ, ὅσον καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους.

Δυστυχῶς λοιπὸν ὅχι μόνον ὁ Ricardo ἢ ὁ Karl Marx ἀλλ' ὅλοι γενικῶς οἱ Οἰκονομολόγοι οὐδόλως ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὴν τέραστίαν σημασίαν, ἣν ἔχει ἡ ἐξύψωσις τῆς παραγωγικότητος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος παράγοντος.

Οὐδεμία ἔτι θεωρία θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὴν πλήρη αὐτῆς τελειότητα. Μόνον Θεία, ὑπερφυσικά ὄντα δύνανται νὰ φθάσουν τὴν ἀπόλυτον τελειότητα. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ νέα θεωρία τῆς ἐργασίας δὲν πρόκειται νὰ φθάσῃ ποτὲ τὸ στάδιον τῆς ἀπολύτου τελειότητος, ἀλλ' οὔτε καὶ αἱ θεωρίαι τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἀναμφισβήτητον ὅμως γεγονός ἐστίν, ὅτι μᾶς ἀνοίγει ἓνα νέον ὁρίζοντα καὶ ἀφήνει οὕτω τὴν δυνατότητα τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς νέας Ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς θεωρίας, μιᾶς Ἑλληνικῆς θεωρίας, ἡ ὁποία μεταξὺ ἄλλων θὰ τιμήσῃ καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ τὰ Ἑλληνικά Πανεπιστήμια.

Δυστυχῶς λοιπὸν ὄχι μόνον ὁ Ricardo ἢ ὁ Karl Marx, ἀλλ' ὅλοι γενικῶς οἱ Οἰκονομολόγοι οὐδόλως ἔλαβον ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁλόκληρος ἡ παραγωγικότης ἔχει κατὰ βῆθος μίαν καὶ μόνην πηγὴν τὴν τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος καὶ ὅτι ἡ παραγωγικότης αὕτη ἔχει μεγίστην εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅλοκληρου τῆς κοινωνίας συντελοῦσα εἰς τὴν ταυτόχρονον αὔξησιν τῶν εἰσοδημάτων ὅλων γενικῶς τῶν τάξεων. Οὗτοι κατέληγον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ κέρδος ἀυξάνεται εἰς βῆθος μόνον τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τὰ νὰ πάλιν τὸ ἡμερομίσθιον εἰς βῆθος μόνον τοῦ κέρδους τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ περὶ τῆς ὁλόκληρης παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, τότε πράγματι αἱ ἐν λόγῳ θεωρίαι θὰ ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὴν πραγματικότητα. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην οὐδὲν τὸ κοινὸν σημεῖον θὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων καὶ ἡ περὶ φημος πάλιν τῶν τάξεων θὰ ἐλάμβανε πρᾶγματι δραματικὸν χαρακτῆρα. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας πολὺ γρήγορα θὰ ἀντετρέπειτο τὸ σημερινὸν κοινωνικοοικονομικὸν σύστημα, ἄνευ ἐλπίδος σημαντικῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως, ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ ἡ δυνατότης νὰ αὐξηθῇ ἡ παραγωγικότης, οὔτε διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ὀρθολογικωτέρας ὁργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομίας.

Ἐπειδὴ εἶναι φύσει ἀδύνατον νὰ ἐκθέσω σήμερον ὁλόκληρον τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀξίας καὶ τοῦ πλούτου, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ παγκοσμίου εἰσοδήματος ὡς καὶ τῆς διανομῆς τούτου μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων, θὰ περιορισθῶ νὰ διαλευκάνω κάπως τὴν ὑπόθεσιν δι' ἐνὸς καὶ μόνου παραδείγματος.

Ἄς ὑποθεθῇ ὅτι πολὺ γρήγορα κατορθῶναι ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀξιοποιήσῃ οἰκονομικῶς τὴν ἀτομικὴν ἐνέργειαν. Καθὼς δὲ ἀπέκτεινε μέχρι σήμερον διὰ τῆς ἀτομικῆς βόμβας μίαν πολλαπλασίαν ἐκρηκτικὴν δύναμιν, ἄς ὑποθεθῇ ὅτι ἀποκτᾷ μετὰ τὴν δέσμευσιν τῆς ἐκρηκτικῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἀξιοποίησιν δὲ καπλάσια οἰκονομικά ἀποτελέσματα. Τοιοῦτο τρόπον δύνανται ὄχι μόνον νὰ αὐξηθῇ,

όχι μόνον νά διπλασιασθῇ, ἀλλὰ νά δεκαπλασιασθῇ τόσον τὸ ἡμερομίσθιον, ὅσον καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος. Ἄρα ἡ παραγωγικότης αὕτη τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος εἶναι τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ὅπου ἐνώνονται τὰ συμφέροντα ὅλων γενικῶς τῶν τάξεων. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως ὁλοκληροῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας καὶ τοῦ πλούτου, πέριξ τῶν ὁποίων στρέφονται καὶ ἀναπτύσσονται ὅλα γενικῶς τὰ δυναμικὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐτερματίσθη ἡ συζήτησις. (Ἰδὲ ἀναλυτικώτερον μελέτην μας : «Διατὶ Κινδυνεύει ὁ Δυτικὸς Κόσμος ;»).

ΤΙ ΠΡΟΚΥΠΤΕΙ ΕΞ ΕΝΟΣ ΒΑΣΙΚΟΥ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ ;

Συμπληρωματικῶς ἄς τονισθοῦν τὰ ἐξῆς : Εὐθὺς ὡς ἀναγνωρισθῇ, ὅτι ὑπάρχουν πράγματι δύο καὶ μόνον ἐνέργειαι : ἡ κατευθυντήριος καὶ ἡ ἐκτελεστική, ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτουν ὅλα γενικῶς τὰ οἰκονομικὰ προϊόντα, ὅλα γενικῶς τὰ φαινόμενα ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως, ἔπεται :

1) Ὅτι εὐρίσκεται ἐκτὸς συζήτησεως ἡ δυνατότης τῆς ἐξηγήσεως ὅλων γενικῶς τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο εἰρημένων συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς. Τοῦτο εἶναι τελείως ἀναμφισβήτητον γεγονός πλεόν, διότι ἐκ τοῦ μνημονευθέντος συμπεράσματος ἔπεται, ὅτι ὅλα γενικῶς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα προκύπτουν ἐκ τῶν δύο καὶ μόνον εἰρημένων συντελεστῶν τῆς οἰκονομίας. Ἄρα ἡ δυνατότης παρ' οὐδενὸς δύναται νά ἀμφισβητηθῇ. Ἡ δὲ ἐκμετάλλευσις τῆς δυνατότητος ταύτης ἐξαρτᾶται καὶ καθορίζεται ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ἱκανότητος τοῦ ἐρευνητοῦ.

Συνεπῶς δύναται τις μόνον νά ἀμφισβήτησῃ δι' ἐπιχειρημάτων τὴν ὀρθότητα τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς Α' ἢ Β' θεωρίας τῆς στηριζομένης εἰς τοὺς δύο εἰρημένους συντελεστὰς τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν ὀρθότητα τοῦ νέου ἀνοιχθέντος δρόμου, τῆς νέας ταύτης ἀφετηρίας καὶ κατευθύνσεως, ἡ ὁποία μᾶς ὁδηγεῖ εἰς νέον ὀρίζοντα ἐννοιῶν καὶ συμπερασμάτων.

2) Ἐκ τοῦ ἰδίου ἀνωτέρω μνημονευθέντος συμπεράσματος ἔπεται, ὅτι ὁλόκληρος ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομίας κατευθύνεται ὑπὸ τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος καὶ μόνον, ἐκτελεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὅπερ πλεόν σημαίνει ὅτι ὁλόκληρος ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομίας δὲν δύναται παρὰ νά εἶναι αὐτῇ αὐτῇ ἢ διαδικασία τῆς ἐργατικῆς ἐνεργείας καὶ μόνον.

Καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο συμπέρασμα εὐρίσκεται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας.

ὁπότε ἐννοιολογικῶς πλέον, δηλαδή ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεώς μας, καταλήγομεν εἰς τὴν Θεωρίαν, εἰς τὴν Ἐπιστήμην τῆς Ἑργατικῆς Ἑνεργείας. Θὰ διερωτηθῇ τις, διατί καὶ τὸ δεῦτερον τοῦτο συμπέρασμα εἶναι ἀναμφισβήτητον ;

Ὡς ἀνωτέρω ἐτονίσθη, ὁ Κατευθυντήριος παράγων δὲν γνωρίζει παρὰ μόνον νὰ κατευθύνῃ. Ἡ ἐκτέλεσις γίνεται ὑπὸ τοῦ ἐτέρου στοιχείου τῆς ἐργασίας, τοῦ ἐκτελεστοῦ. Ἄρα τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα τῆς ἐργασίας εἶναι οἱ πρωτογενεῖς συντελεσταί. Ταῦτα δύνανται νὰ ἐξυψωθοῦν, ἢ νὰ αὐξηθοῦν καὶ τὰνάπαλιν ὑπάρχει ἡ δυνατότης νὰ μειωθῇ ἡ παραγωγικότης των ὡς καὶ ἡ ποσότης των. Εἶναι ὁμῶς ἀδύνατον νὰ προστεθῇ τρίτη ἐνέργεια, ἢ νὰ λάβῃ οἰκονομικὸν γέγονος χώραν ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς δράσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, διότι τότε ἔξενθὰ κατευθύνεται πλέον ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος.

Ἐάν τώρα προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσίν μας καὶ ἀναγνωρίσωμεν περαιτέρω, ὅτι ὁ Ἐκτελεστικὸς παράγων ἀρχικῶς μὲν συνίστατο ἐκ τῆς σωματικῆς ἐνεργείας καὶ μόνον, προϊόντος τοῦ χρόνου ὁμῶς, προστετέθη εἰς τὴν ἐργατικὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν καὶ ἡ ἐξωτερικὴ τοιαύτη, ἡ ὁποία ἐκτελεῖ μετὰ τῆς σωματικῆς ἐνεργείας, ὅτι ἐπιτάσσει ὁ Κατευθυντήριος παράγων, προβάλλει πλέον τὸ ἐξῆς βασικὸν ἐρώτημα : Πῶς δημιοῦργεῖται, ἀναπτύσσεται δυναμικῶς καὶ πολλαπλασιάζεται ποσοτικῶς ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη παραγωγικὴ ἐνέργεια, ἢτοι ὁλόκληρον τὸ κεφάλαιον ;

Ὅτι τὸ κεφάλαιον εἶναι προϊόν τῆς ἐργασίας καὶ συγκεκριμένως τῶν δύο γνωστῶν μας συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς, εὐρίσκεται, ὡς ἐλέχθη, ἐκτὸς συζητήσεως, ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη, ὅτι ὅλα γενικῶς τὰ ἀνθρώπινα προϊόντα προκύπτουν ἐκ τῶν δύο εἰρημένων συντελεστῶν τῆς οἰκονομίας, παραμένει ὁμῶς πρὸς ἐξέτασιν :

α) Ἡ ἐξεκρίθωσις τοῦ ρόλου καὶ τῆς ἐκδηλώσεως τῶν περιῶν ὁλόγος συντελεστῶν, δηλαδή τοῦ Κατευθυντήριου καὶ τοῦ ἐργατικοῦ ἐκτελεστικοῦ.

β) Πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ, ἔάν τὸ κεφάλαιον περιέχῃ πλεόνασμα τι εἰς παραγωγικὴν ἐνέργειαν, ἔάν δηλαδή περιέχῃ μεγαλυτέραν παραγωγικὴν ἐνέργειαν τῆς καταναλισκομένης πρὸς ἀπόκτησίν του.

Ἐάν εἰς τὰ ἀνωτέρω βασικά αὐτὰ ἐρωτήματα δοθῇ ἡ ἀπάντησις, ὅτι τὸ κεφάλαιον, ἥτοι ὁλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ παραγωγικὴ ἐνέργεια, ἔξενεῖναι παρὰ ἢ εἰς τὸν ὀλικὸν κόσμον ἀπο-

κρυστάλλωσις τῶν νέων παραγωγικωτέρων κατευθύνσεων, ἃς δίδει ὁ Κατευθυντήριος παράγων εἰς τὴν σωματικὴν ἐνέργειαν, ἔπεται, ὅτι τοῦτο πηγάζει μὲν ἐκ τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, ὁ ὅποιος καὶ μόνον συλλαμβάνει τὰς νέας αὐτὰς παραγωγικώτερας κατευθύνσεις καὶ ὁ ὅποιος καὶ μόνον κατευθύνει παραγωγικώτερα τὴν ἐργατικὴν ἐκτελεστικὴν ἐνέργειαν, ὅλοποιεῖται ὁμῶς εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον διὰ μέσου τῆς ἐργατικῆς καὶ μόνον ἐκτελεστικῆς ἐνεργείας.

Ἐκ τούτων τῶρα ἔπεται πλέον ὅτι ἄνευ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν νέων συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς, δηλαδὴ τοῦ Κατευθυντηρίου καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ παράγοντος, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐξήγησις τῶν βασικῶν οικονομικῶν προβλημάτων. Ὅστις δὲν ἀντιλαμβάνεται τὰ ἀνωτέρω εἶναι περιττὸν νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴν θεωρίαν καὶ γενικῶς τὴν οικονομικὴν ἐπιστήμην.

Ἐὰν εἰς τὰ ἀνωτέρω προστεθῇ, ὅτι τὸ κεφάλαιον περιέχει πλεονασμὰ τι παραγωγικῆς ἐνεργείας, τὸ ὅποιον πλεονασμὰ πηγάζει καὶ καθορίζεται ἐκ τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος, ἡ ὁποία παραγωγικότης δὲν γνωρίζει ὅρια εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της, τότε ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις δύναται ν' ἀμφισβητῇ ὅχι τὴν χρησιμότητα, ἀλλὰ τὸ τελείως ἀπαραίτητον τῆς χρησιμοποίησεως, τὸ ἀπόλυτον τῆς ἀναγκαιότητος τῶν νέων τούτων συντελεστῶν τῆς ἀξίας καὶ τῆς παραγωγῆς, πρὸς ἐξήγησιν ὅλων γενικῶς τῶν δυναμικῶν οικονομικῶν προβλημάτων;

Τὴν σπουδαιότητα τοῦ σημείου τούτου ὀρθῶς διέκρινεν ὁ ἀξύνους ἐπιστήμων Καθηγητὴς κ. Π. Χριστοδουλόπουλος, ὅστις ἐξήγησε νὰ στραφῇ ἡ προσοχὴ καὶ ἡ συζήτησις πρὸς τὸ εἰρημένον σημεῖον. Καὶ πράγματι, ἐὰν τὸ κεφάλαιον δὲν περιέχῃ ἀπλῶς τὴν καταβληθεῖσαν πρὸς ἀπόκτησίν του ἐργατικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ πλεονασμὰ, τὸ ὅποιον δύναται μάλιστα νὰ αὐξηθῇ ἀπεριορίστως, τότε ἀπομένει πρὸς ἐξέτασιν :

αα) Μήπως θὰ ἦ το τελείως ἀδύνατον νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πρωτόγονος κλειστὴ οἰκία καὶ οἰκονομία εἰς τὸν σημερινὸν παγκόσμιον οἰκονομικὸν ὀργανισμόν, ἐὰν ἔλλειπε ἡ δυνατότης αὕτης;

ββ) Πῶς ἐκδηλώνεται ἡ παραγωγικότης αὕτη ἐφ' ὅλοκληρου τῆς οἰκονομίας; Κυρίως πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα, ἐὰν προηγήται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου τῆς ἀποταμιεύσεως, ὅποτε τὸ μέγεθος τῆς ἀποταμιεύσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πλεονάσματος, δηλαδὴ κατὰ βάθος ἐκ τῆς ἐξυψώσεως τῆς παραγωγικότητος τοῦ Κατευθυντηρίου παράγοντος. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἀπο-

ταμίευσις εἶναι τὸ ἐπακόλουθον καὶ οὐχὶ τὸ αἷτιον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου, ὡς παραδέχεται ἡ σημερινὴ ἰσχύουσα θεωρία, καὶ

γγ) Πῶς προκύπτει εἰσόδημα ἐκ τοῦ κεφαλαίου, καί τοι τοῦτο ἀντλεῖ τὴν παραγωγικότητα τοῦ ἐκ τοῦ Κατευθυντήριου, παράγοντος;

Ὅστις παραδέχεται τὰ ἀνωτέρω θεμελιώδη αξιώματα τῆς θεωρίας τῆς ἔργασίας, δὲν δύναται πλέον ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ ἀπαραίτητον καὶ τὴν μεγίστην χρησιμότητα ἀπὸ θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀπόψεως τῆς νέας ταξινομήσεως τῶν οἰκονομικῶν ἐνεργειῶν εἰς Κατευθυντήριο καὶ Ἐκτελεστικὸν παράγοντα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν κατατάσσω εἰς τοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς ἐν λόγῳ θεωρίας τόσον τὸν Καθηγητὴν κ. Ζολώταν, ὅσον καὶ τὸν Καθηγητὴν κ. Καλιτσουνάκη. Ὁ Καθηγητὴς κ. Χριστοδουλόπουλος ἀνεγνώρισε τὴν ὁρθότητα τῆς θεωρίας τῆς ἔργασίας εἰς δημοσιευθεῖσαν κριτικὴν του¹. Πιστεύω δὲ ὅτι τόσον ὁ κ. Ζολώτας ὅσον καὶ ὁ κ. Καλιτσουνάκης προθύμως θὰ ὑποστηρίξουν τὴν περαιτέρω αὐτῆς ἀνάπτυξιν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ θεωρία τῆς ἔργασίας, ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείχθη, εὐσταθεῖ ἐπιστημονικῶς, καὶ δύναται ἀναπτυσσομένη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πρόοδον τόσον τῆς Ἑλληνικῆς ὅσον καὶ τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, κυρίως δὲ νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας νὰ παρουσιασθῶμεν ὡς πραγματικοὶ φάροι εἰς τὸν διεθνῇ ἐπιστημονικὸν ὀρίζοντα, φρονῶ, ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη πρέπει νὰ τύχῃ τῆς ὁμοθύμου ὑποστηρίξεως ἑλῶν τῶν Ἑλλήνων Οἰκονομολόγων καὶ ὡς πρῶτον βῆμα εἶναι ἡ ἴδρυσις ἐιδικῶν ἐδρῶν πρὸς καλὰ ἔργεϊαν ταύτης. Κατὰ τὴν γνώμην μου πᾶσα ἀντίδρασις θὰ βλάψῃ τὰ μέγιστα ὅχι μόνον τὴν πρόοδον τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερον τὰ συμφέροντα τῆς Πατρίδος μας.

Εἰς τὸ «Ἀρχεῖον Οἰκ. καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν» Α' τεύχος, 1955, τοῦ Καθηγητοῦ κ. Καλιτσουνάκη ἐδημοσιεύθη εὐρυτάτη κριτικὴ ἀνάλυσις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρίας τῆς ἔργασίας ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς, διεθνοῦς φήμης Ἐπιστήμονος Καθηγητοῦ τοῦ κ. Alfred Amonn, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ὁρθότητα καὶ τὴν χρησιμότητα τῆς νέας αὐτῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς θεωρίας, ὑπογραμμίσας ἐπίσης, ὅτι ὁ διεθνὴς ἐπιστημονικὸς κόσμος ἔχει καθήκον νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν ὁρθότητα ταύτης.

1. «Ἐπ. Οἰκον. Πολιτ. Ἐπιστημῶν» ἐκδιδ. ὑπὸ τοῦ Καθ. κ. Ε. Ζολώτα, 1954. Ἰδὲ ὡσαύτως Prof. Dr E. P. Hohman, American Econ. Review, 1951, Prof. Dr H. Peter, Kant-Studien, 1943, Prof. Dr J. Gerhardt, Schmoller's Jahrbuch, 1942, Prof. Dr A. Montaner, Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 1951, Prof. Dr Alfred Amonn, Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 1955, Καθηγ. Ε. Ζολώτα, Παιδαρχία, 1931, Κλ. Μπανταλούκα, «Ἀρχεῖον Οἰκον. καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν» 1953.